

La Normal i el magisteri primari a Girona, 1914-1936: ensenyament públic i ideologies a les comarques gironines

Joan Puigbert i Busquets

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) i a través del Dipòsit Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX ni al Dipòsit Digital de la UB. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX o al Dipòsit Digital de la UB (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) y a través del Repositorio Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR o al Repositorio Digital de la UB. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR o al Repositorio Digital de la UB (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service and by the UB Digital Repository (diposit.ub.edu) has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized nor its spreading and availability from a site foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository is not authorized (framing). Those rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

LA NORMAL
I EL MAGISTERI PRIMARI
A GIRONA. (1914-1936)

Ensenyament Públic
i Ideologies
a les Comarques Gironines.

TESI DOCTORAL PRESENTADA PER JOAN PUIGBERT I BUSQUETS

DIRECTOR: DOCTOR EMILI GIRALT I RAVENTÓS

GIRONA, JUNY DE 1984

FACULTAT DE GEOGRAFIA I HISTÒRIA. UNIVERSITAT DE BARCELONA.

Portada:

Façana d'Athenea (1913) edifici de R.Masó, Sala d'Actes de la Normal de Girona (1917-1936)

El 14 d'abril, Simplicio des de les planes de El Autonomista, contestava a El Norte. Deia Simplicio que El Norte havia hagut de sortir a la palestra a causa "del poco arraigo que su hijita Gerunda ha logrado en el Magisterio"; i puntualitzava que no havia escrit que fos antipedagògic l'ensenyament del Catecisme, sinó que era antipedagògic l'ensenyament mitja hora al dia de Catecisme.

D'altra banda, el mateix Simplicio en la secció "Notas Sueltas" de El Magisterio Gerundense ironitzava respecte als atacs de què era objecte: "Gerunda me dedica un Suplemento casi entero. Qué honor para la familia!". I es defensava.(301)

També Diario de Gerona intervé en la polèmica. Es mostra absolutament contrari al laïcisme escolar. Significativament reproduïx amb evident satisfacció les Instrucciones de l'inspector J.Montserrat Torrent sobre l'ensenyament de la religió a les escoles:

"...esta materia, que por todos debe ser tenida como la primera y más importante del Programa escolar. El cual coloca siempre en primer lugar esta disciplina como indicándonos que debe ser la más amada y mejor enseñada de los maestros, que encontrarán en ella el único fundamento sólido de la Educación moral que es el objeto principal de la Enseñanza primaria.(...)

Ya saben los maestros que ésta es la disciplina que más celo y a la que doy preferencia en mis visitas,..." (302).

El Norte, ja d'una manera directa i clara, sense embuts, atacarà els dirigents de l'Associació que considera responsables de les postures "sectàries":

"En ninguna edición de Gerunda...nos hemos ocupado del señor maestro de Bescanó, hoy Presidente de la Asociación Provincial del Magisterio, D.Luís Moreno (...) Nosotros no podemos asegurar que ese Simplicio sea el propio Sr.Moreno; pero haciéndonos eco de lo que se dice entre Maestros, parece que Simplicio y Moreno son una misma cosa.(...) Dijimos ya que la pasión es mala consejera; la bilis que en El Magisterio Gerundense se vierte contra nosotros, dudamos pueda acreditar al Sr.Moreno ante los Maes-

tros Nacionales de la provincia de Gerona, ni al Sr. Costal, que consiente se insulte y se injurie a Profesores de la Escuela Normal dignos por lo menos tanto como él, de respeto.(...)" (303).

La polèmica és continua. El Magisterio Gerundense havia insinuat certa irregularitat en la constitució del tribunal d'oposicions perquè hi constava Mn. Jordà, que ja n'havia format part el curs anterior. El Norte replica, tot acusant Cassià Costal:

"(...)Lo verdaderamente extraño es la extrañeza de El Magisterio Gerundense, o mejor de su director nuestro particular amigo don Casiano Costal, el cual como Profesor que es de Derecho y Legislación, no debe ignorar que ni el Estatuto ni la R.O. de convocatoria, nada tienen que ver con los vocales eclesiásticos que proponen los Diocesanos.

(...) La pasión es mala consejera y realmente, poco serio, que quien por el cargo que desempeña llamado a ser ecuanime, se empeñe en ver la paja en ojo ajeno cuando tiene la viga en el propio.(...)"(304)

El Norte, encara, sortirà en defensa s'un inspector innominat però que podem creure que era J. Montserrat Torrent:

"En un periódico que se dice defensor del Magisterio, encuentro las siguientes peregrinas ideas. (El inspector va a instruir expediente a una maestra y el maestro de la localidad acompaña a su jefe y toma partido contra su compañera). Sin ya más explicación a estilo bolchevic exclama: Que asco! (Y el tal maestro es asiduo concurrente a los ejercicios espirituales!)(...)" (305).

Aquest article responia a una nota de Simplicio que criticava el nou ministre d'Instrucció Pública, Sr. Espada, en raó a no saber res de res del món de l'educació, i per haver proposat com a única solució als greus problemes de l'escola l'augment de la plantilla d'inspectors. Simplicio ho aprofita per assenyalar que no sempre els inspectors actuen correctament. (306)

El clima de desacord es fa patent i extensiu fins i tot en aspectes petits, suposadament aliens al tema central.

Es, per exemple, el cas de dos articles de Josep Mª Dalmau, "De la afecció qualitativa de la quantitat. Deshaciendo un error de concepto", publicats a El Magisterio Gerundense (307), i que són una rèplica a l'article de Manuel Xiberta, "Empleo de los signos en Geometria", publicat a Gerunda.

En tot cas, l'inspector J.Montserrat Torrent, des de la seva autoritat administrativa, continuava forçant una política educativa clarament favorable als interessos dels sectors confessionals més integristes. Així, en la clausura d'una Conferència Pedagògica celebrada a Figueres, i en la qual el mestre de Maçanet de Cabrenys, Sr.Batlle, parlà sobre "L'Ensenyament de l'aritmètica", l'inspector J.Montserrat Torrent,

"habla nuestro celoso inspector de la importancia suma y preferencia que debe hacerse sobre toda enseñanza a la religiosa. Manifiesta que el principal interés de todo buen maestro consiste en hacer conocer y practicar a los niños las grandes verdades contenidas en la Religión de Jesucristo. Recuerda las instrucciones y advertencias que desde el periódico Gerunda respecto a esta enseñanza da a los Maestros y ruega sea atendido. Muchas de las otras asignaturas, dice nuestro dignísimo Sr. Inspector, pueden enseñarse por medio de la lectura teniendo en cuenta la complicada labor que pese sobre el Maestro."(308)

Ja és prou clar, a aquestes altures, que el tema essencial que divideix el magisteri gironí és el religiós, amb totes les connotacions que porta implícit. Així, El Norte manifestava la seva preocupació per l'estada (privada, val a dir) a Girona de l'inspector Dimas Fernández, el qual

"se le ha visto acompañado tan solo de ciertos elementos del Magisterio, significados por sus tendencias manifiestamente anticatólicas..."(309)

Cal dir que l'inspector J.Montserrat Torrent, en la funció administrativa pròpia, segueix una pauta que, com a mínim, hem de considerar suspecta de discriminació. En efecte, no deixa de ser sospitós que amonestés el mestre de Bescanó, Lluís Moreno, per no haver comunicat a l'inspector la concessió d'una llicència atorgada per l'alcalde del poble; i al mestre

de Llagostera, Abelard Fàbrega, per no complir el "precepto de la enseñanza del Catecismo e Historia Sagrada."(310)

Del desacord profund sobre el caràcter confessional de l'ensenyament en deriva directament la preocupació per la qüestió sindical. No podem oblidar que el sindicalisme, en les seves diverses versions ideològiques i en les diverses praxis polítiques i socials, era un tema de gran actualitat a Catalunya. Els ressons de la Guerra Europea i de la Revolució Russa eren vius.

En l'àmbit del magisteri, donava peu a aquesta preocupació, la desatenció amb què eren rebudes les múltiples i ben justificades reivindicacions. El Autonomista informava als seus lectors del pregon malestar que regnava entre els mestres, sobretot per la migradesa dels sous, més escarransits encara a causa de la notable inflació que patia l'economia espanyola. En la crònica "Agitación en el Magisterio" (311) posava de manifest les protestes dels mestres pel tracte discriminatori, i més concretament feia una àmplia ressenya del míting que tingué lloc a Madrid, presidit per Fernando de los Rios. Subratllava la intervenció del diputat Prieto, i afegia que, segons es deia, molts mestres sol·licitaven d'ingressar a la C.N.T.

El Norte veia amb gran preocupació la tendència de molts mestres a afiliar-se a sindicats socialistes. Per això celebrarà i avalarà la denegació governamental de constituir el "Sindicato Nacional de Enseñanza"(312). L'argumentació adduïda per a la denegació és que els mestres públics -com a funcionaris- no poden estar sotmesos a cap altra instància que a la dels seus superiors jeràrquics.

En el mateix sentit es defineix Diario de Gerona. Prou reconeix el periòdic que el "Magisterio español ha estado preterido por los Gobiernos", però com a funcionari, el mestre, no pot fer vaga ni sotmetre's a la disciplina sindical:

"El Magisterio, que es más que una profesión, un verdadero sacerdocio, no tienen, pues, derecho a la huelga..."

...no podemos defender esa funesta actitud,...que se ha dejado seducir,..., por los conocidos agitadores del sindicalismo y socialismo revolucionarios." (313).

No cal que subratllem les referències explícites o implícites al sindicalisme revolucionari, o al bolxevisme, com un perill per al magisteri públic. A títol merament indicatiu esmentem articles publicats a El Norte com "Pedagogía bochevique" o "El Magisterio y el Sindicato Libre. La Internacional de la Enseñanza", i "Actitud que deberá tomar el Magisterio Católico", ambdós de Blas Goñi.(314)

Hem dit que regnava molt malestar entre els mestres i que les reivindicacions de sempre s'havien aguditzat. Que les condicions salarials i laborals del magisteri públic eren pèssimes; és una constatació que no té possible volta de full. Tots els periòdics ho diuen. Ara bé, no tots amb el mateix èmfasi. Així, Diario de Gerona no hi esmera gaire atenció. El Norte, en canvi, i malgrat silenciar les campanyes de l'Associació del Magisteri, dóna cabuda a les reivindicacions del magisteri (315). Subratllarà també la disminució de les matrícules a les Normals, i interpretarà correctament aquest fet com una conseqüència lògica de la poca atracció dels sous dels mestres, desproporcionadament baixos en relació amb l'esforç i la preparació que exigeixen, en comparació -per exemple- als dels funcionaris de Correus (316). Amb tot no plantegen mai la qüestió reivindicativa amb un to agressiu que posi en quarentena el sistema polític global.

Només El Autonomista i El Magisterio Gerundense assumeixen una actitud decididament crítica. El Autonomista constatarà que les millores salarials exigides pel magisteri no s'aconsegueixen. No només això, sinó que l'ensenyament primari continua essent postergat. A l'article "De Educación. Aún hay clases. Para que aprendan los maestros", l'anònim col.laborador que signa amb el pseudònim KIT, posa de relleu l'augment de sou dels alferes i tinents de l'exèrcit, i el seu caràcter d'o-

fensa comparativa respecte als salaris dels mestres (317). De la seva banda, El Magisterio Gerundense reclama reiteradament uns sous més justos, tot reivindicant un sou mínim de 3.000Pts. (318)

Tot plegat, mena a l'Associació Provincial a engegar una important campanya de mítings. Aquesta campanya tenia un doble objectiu: d'una banda, contrarestar les tendències disgregacionistes que s'havien manifestat al llarg de l'any al si del magisteri públic, reforçant -per tant- la seva unitat interna, i salvaguardant el paper unitari de l'Associació; i d'una altra, difondre arreu de les comarques gironines la consciència de la importància de l'ensenyament primari, la necessitat de dignificar el magisteri, i -per tant- les reivindicacions professionals. En efecte, el primer acte societari tingué lloc a Olot. El 6 de juny, a la Bisbal, amb assistència de més de 40 mestres, i amb parlaments de L.Moreno, C.Costal, M.Santaló, F.Canós, J.Barceló, i P.Blasi. El 20 de juny, a Santa Coloma de Farners, on parlaren S.Santaló, F.Canós, E.Masià, i L.Moreno. A Figueres, Puigcerdà i Ripoll, amb assistència de F.Canós, C.Costal, L.Moreno, i M.Santaló. El periple es clogué a la ciutat de Girona, el 28 d'agost. Arreu la campanya fou reeixida; però els motius de dissensió restaren.(319)

En efecte, simultàniament, alguns mestres -certament un sector molt minoritari- consideraven que l'Associació Provincial del Magisteri defensava els interessos i els privilegis dels sectors més ben situats en l'escalafó. I que, en contrapartida, marginava els mestres de Drets limitats, o als interins i substituïts. Aquests, curiosament, troben aixopluc en els periòdics més dretans. No ens costaria gens de suposar que aquesta contraposició d'interessos fou utilitzada pels sectors dretans per a debilitar l'hegemonia de l'Associació. De fet, l'acusació contra l'Associació Nacional en el sentit esmentat és recollida per El Norte. Pocs mesos més tard, el mateix periòdic donava

cabuda a la convocatòria d'una assemblea dels mestres "postergats". D'aquesta convocatòria en neixerà la Delegació a Girona de la Confederació Nacional del Magisteri. (320)

Per últim, en relació amb el tema de l'autonomia de Catalunya i la seva previsible aplicació a l'ensenyament, hem de constatar que havia perdut actualitat. Amb tot, hi ha dos articles interessants publicats a El Magisterio Gerundense. Un anònim col.laborador de la revista, que signa amb el pseudònim Jot Flik, en l'article "Política pedagògica", comenta l'article de Jesús Sanz publicat al Butlletí de l'Associació protectora de l'Ensenyança Catalana, tot subratllant

"la necessitat de que els polítics catalans reconeixin la vàlua de molts mestres i professors, i orientin llur acció envers el millorament professional i econòmic dels actuals educadors; i no que tractin de crear un nou Magisteri, incubat potser d'una manera artificialosa i amagada,...(...)

Perquè alguns dels directos de la política catalana, influïts pot ser per la gent que'ls envolta, no saben o no poden coneixe la feina verament remarcable que fan, sense estridències, silenciosament, pro amb gran coratge i unció, molts mestres nacionals, -tan catalans i tan aimadors de Catalunya i de tot lo que batega espiritualitat com els primers dels nostres concellers, mancomuners i cap-devaners.

I d'aquestes coses, pot ser en sab quelcom el senyor Riera, Ministre de la Beneficiència de Catalunya, President de la Diputació de Girona, qui no acaba mai de firmar el libramiento del augment gradual de sous corresponent al any 1522 (sic) avans de la tercera Olimpiada...

Cal tornar llegir, amic Sanz i amics estimats de les comarques gironines, l'admirable article El Magisteri i l'Autonomia, d'En Pere Blasi,..."(321)

El segon article és del mateix Jesús Sanz Poch, "Esperances i temors":

"(...)La Mancomunitat, envestint el problema de l'ensenyament primari, es dignifica a si mateixa. Per aquest fet, en efecte, la seva actuació en matèria de cultura deixarà d'esser una actuació limitada, parcial (quasi bé diríem de classe, de casta) per a esdevenir una actuació de caire verament nacional. I no era actuació verament nacional aquella que per una banda es preocupava solament de los que

se'n diu alta cultura i per altra, d'una manera quasi exclusiva de l'ensenyament tècnic. Efecte, lo primer, d'un aristocratisme intel·lectual dominant en certs elements directrius i efecte lo segon de la preponderància abassegadora dels elements burgesos, l'interès immediat dels quals està en la formació de tècnics per a les indústries i les explotacions. La gran massa del poble català,...,restava fóra de l'actuació cultural de la Mancomunitat. Restava, ademés, emprendre la obra magna de la veritable re-nacionalització de Catalunya, obra que reconeix com a base l'Escola primària, que és la primera Institució cultural-educativa que rep les generacions que puguen, i la única que molts nens coneixen.(...)" (322).

Cal dir, per acabar, que tots aquests problemes es reflectiren en l'Associació del Magisteri de Catalunya (el que posteriorment s'anomenà la Federació de Mestres Nacionals de Catalunya). La crisi fou molt pregona. El President de l'Associació Provincial gironina, L.Moreno Torres, analitza les causes i dóna la seva opinió de com calia superar la crisi.

"(...) Creo que éstas (les causes) se reducirán a dos:

1ª El pleito entre españoles y catalanistas.

2ª Las diferencias entre los maestros urbanos y los rurales.

(...)

He aquí la clave para la solución de esta crisis de una manera definitiva: siendo maestros y actuando en Cataluña tenéis la obligación de estudiar el medio que os rodea, sin apasionamientos favorables ni contrarios, para tomar las medidas que aseguren vuestro indefinido mejoramiento y el de la función que desempeñáis.(...)

Pues bien: si la Federación que se constituya lo hiciese sobre esta base ceería asegurado el éxito; porque sería garantía segura de que su vida no se vería turbada por las disputas políticas o religiosas que son causa de la muerte de todas las asociaciones profesionales.

Ved como los obreros prescinden de ellas para sindicarse únicamente como a obreros..."(323)

C) Altres aspectes de l'activitat del Magisteri i de les Escoles Normals, el curs 1919/20.

En aquest apartat no hem d'insistir en com, aquest any 1920, el magisteri gironí es trobava dividit per diverses opcions ideològiques. Només a títol de recordatori, i com a plasmació d'aquestes diverses opcions, significarem que Manuel Tolosà Surroca (pseudònim Tosuma) era col.laborador assidu de El Autonomista; Sebastià Pla ho era de Diario de Gerona; i Toribio Buxeda de El Norte.

Cenyint-nos, però, a les qüestions que ara ens interessin podem constatar que, malgrat les dissensions i desacords, les millores i els progressos en l'àmbit escolar continuaven. No tot doncs, es reduïa a les polèmiques ideològiques i d'enfocament de la política educativa.

Així, no eren excepcionals les activitats orientades a la formació d'adults. Per exemple, a Verges, el prestigiós mestre Isidre Macau havia organitzat unes Conferències per adults, que tingueren molt d'èxit. Eren molts els mestres que oferien classes d'adults, com a complement de la tasca escolar. L'inspector en Cap, Manuel Ibarz, en aquest sentit, donà unes directrius als mestres, "Las Clases nocturnas".(324)

Altres mestres organitzaven amb els alumnes activitats extra-escolars. A la Bisbal, Josep Barceló i Matas havia creat dues societats, una dedicada a l'excursionisme, i una altra, anomenada "Bella Parla", presidida per Narcís de Carreras, d'estudi i propagació de totes les llengües. Aquesta era la tasca, realment excepcional, que portaven a cap alguns mestres, aquells que Rafael Altamira batejava com "Las fuerzas vivas de la Enseñanza".(325)

També aquest any 1920 s'establí a Girona, al Grup Escolar, una Cantina. L'establiment d'aquest servei cal atribuir-lo a l'interès personal del nou governador civil, Ricard Terradas, fill de Sant Feliu de Guíxols, que deixà molt bon record a Girona.

Aquest servei escolar meresqué força atenció de la premsa.(326)

D'altra banda, també aquest curs tingueren lloc les Colònies escolars. El Autonomista dóna al fet un tractament extraordinari, i setmana darrera setmana, informa als seus lectors, de les activitats que desenrotllen a les colònies, els escolars.(327)

En canvi, no se celebraren les Conferències Pedagògiques d'estiu. Els Claustres de les Escoles Normals, conjuntament amb l'inspecció, havien determinat -com sempre- els temes a desenvolupar. Concretament van ser proposats els següents temes: a) Mutualitat escolar; b) Les excursions escolars; c) La costura a l'escola; d) El dibuix a l'escola; e) L'ensenyament de la química (328). Tanmateix, les Conferències hagueren de ser suspeses en no presentar-se cap instància sol·licitant exposar algun dels temes triats. (329)

Tingueren lloc, però, algunes Conferències Pedagògiques celebrades durant l'any escolar, com les de Figueres sobre "Ensenyança de l'Aritmètica" per J.Batlle, i "Programa de Geografia" per Agustí Llorens, mestre de Llers.(330)

L'estiu del 1920 estigué uns dies a Catalunya el prestigiós psicòleg i pedagog Claparède. Fou convidat a donar un curs a l'Escola d'Estiu de la Mancomunitat (331). Però el més significatiu fou la seva breu estada a Girona. Hi sojornà un dia. Arribà el 31 d'agost al captard i reemprengué el retorn a Ginebra l'endemà. Havia estat convidat pels seus deixebles gironins J.Mallart, i P.Rosselló (332). A l'estació l'esperaren un bon aplec de mestres i mestresses. Visità el Grup Escolar, i l'escola Normal:

"Hubo que hacer también la reseña de la Normal...un desprendimiento galante del Excmo.Ayuntamiento!".

Visità també, la Girona monumental, que impressionà al pedagog. Sopà amb Cassià Costal, Josep Mallart, i Pere Rosselló. L'endemà, al matí, volgué tornar a visitar la Girona vella. (333)

Uns mesos més tard, El Magisterio Gerundense reproduïa, traduït de L'Intermédiaire des Educateurs, l'article "M. Ed. Claparède en Barcelona", on exposava la seva impressió de l'estada a Catalunya. En l'article parla elogiosament de la ciutat de Girona i de la seva

"recepción cordial, especialmente por el Sr. C. Costal, profesor de Pedagogía de la Escuela Normal de Gerona, compañero completamente dentro del movimiento, al corriente de todo lo que se hace en nuestro país que conoce muy bien, y hablando un francés impecable" (334)

Cal dir, encara, que també per l'estiu del 1920 hi havia programat un Congrés d'Educació Nacional, a celebrar a Palma de Mallorca, el mes de juny. La Normal de Mestresses de Girona s'hi adherí (335). Tanmateix, l'esmentat Congrés hagué de ser aplaçat davant les pressions dels sectors confessionals i dretans (336). El Consell de la Federación de Maestros Católicos, en efecte, exigia que a aquest Congrés hi hagués representants de l'ensenyament "oficial" i privat, que es tractés el tema de l'ensenyament obligatori de la religió a les escoles, i altres qüestions similars. (337)

Respecte als inspectors hem de dir que també participaven activament en les polèmiques que somogueren el món de l'ensenyament. Ens hem referit àmpliament a J. Montserrat Torrent, i ha quedat prou palesa la seva adscripció al sector integrista catòlic. En canvi, Manuel Ibarz manté una actitud molt més equànime, i segurament afí als capdavanters de l'Associació del Magisteri. En tot cas, l'estiu del 1920 Manuel Ibarz, en virtut de concurs de trasllat, es desplaçà a Barcelona. El Magisterio Gerundense expressà l'agraïment i el sentiment per la seva marxa: "Perdemos a D. Manuel!", escriurà L. Moreno Torres. També Silvestre Santaló escrigué un article amarat de simpatia vers l'inspector. (338)

Fou substituït per Pere Riera i Vidal, que provenia de la inspecció de Lleida. A Girona hi estigué molt poc temps,

perquè estem assabentats que Pere Riera es trobà implicat en una polèmica molt agra, expedientat i separat del servei (7 d'abril, 1921). Va ser indultat l'any 1923, i destinat a Terol i més tard a Toledo (339). Serà un col.laborador assidu de Gerunda, i per tant, ideològicament era dretà.

Poc temps més tard s'incorpora també a la inspecció Josep Junquera i Muné, número 1 de la secció de ciències de la darrera promoció eixida de l'"Escuela Superior del magisterio" (340). Cal constatar que Josep Junquera féu una política contemporitzadora i pragmàtica, i -en aquest sentit- trobem col.laboracions seves a tots els periòdics estudiats.

Aquell mateix estiu els ex-alumnes de la Normal gironina, Pere Rosselló i Joan Herrero, procedents de l'"Escuela Superior del Magisterio", foren destinats com a inspectors a Lleida i Lugo, respectivament (341). Tanmateix, Pere Rosselló, posteriorment, va ser nomenat per Girona. Però sol·licità l'excedència per tal de continuar estudis a Ginebra.

Finalment, i ja l'any 1921, era destinat a la inspecció de Girona Joan Comas.(342)

A les Escoles Normals gironines, al seu torn, continuaren amb intensitat les activitats. Així, per exemple, els alumnes de 3r. acompanyats del professor Mn.Jordà, visitaren la fundició Tomàs y Solés, Sdad. en Comandita. Les alumnes de 4t. amb Anna Canalías, feren un viatge d'estudi a Barcelona (343). El 26 d'abril, els alumnes de la Normal i diversos professors visitaren el monestir de Sant Pere de Roda.(344)

La Normal de Mestres, de fet, es plantejà la necessitat de rellançar les activitats complementàries. A proposta de Joan Gomis es nomenà una Comissió organitzadora de conferències d'extensió normalista. Restà constituïda pels professors J.Gomis, J.Barceló, i T.Sobrequés (345). No sembla pas, però, que la comissió reeixís en la seva comesa. O no ens consta. Potser per això, a final de curs, després de decidir-se que el proper curs 1920/21 tingués lloc un acte d'inauguració oficial,

amb discurs o lliçó inaugural a càrrec de Miquel Santaló, el professor J.Gomis proposa que "se instauren enseñanzas de extensión, designándose una ponencia compuesta de los Sres.Costal y Gomis para que formulen el correspondiente proyecto".(346)

Continuaven, lògicament, els cursos de Llengua i Literatura catalanes. A la Normal de Mestres se celebraren els exàmens finals davant un tribunal format per Mn.Jordà, J.Camps i Arboix, i el Dr.Pou.(347)

Com a material didàctic la Normal de Mestres adquirí l'Enciclopèdia Espasa, i se subscriví a Revista de Libros. S'adquiriren també "2 esferas para la clase de Geografía", a petició de M.Santaló; una màquina fotogràfica; i "los aparatos más indispensables de antropometría pedagógica", sol.licitats per C.Costal.

Tanmateix, el capítol més interessant el constitueix, sens dubte, el del professorat. A part les múltiples activitats que ja hem exposat, desenvolupades per professors de les Normals, tant en l'àmbit més estrictament de política educativa, com en el més ampli de la política en general, en resten unes quantes encara per esmentar. Així, Mn.Enric Ignasi Jordà aconseguia aquest any la Llicenciatura en Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona (348). D'altra banda, el professor de Dibuix de la Normal, J.Marín-Baldo, passa a ser-ho també de l'Institut, i -a més- exposa als aparadors de la botiga Sobrequés de la Rambla gironina uns quadres, molt elogiats per El Autonomista (349). La professora Josefa Uriz, el diumenge dia 7 de desembre del 1919, donà una conferència al Centre d'Unió Republicana, sobre "El Feminismo". L'acte estava organitzat per les Joventuts Republicanes, i el presidí M.Santaló. La conferenciant abogà per la igualtat de la dona i per la coeducació (350). Val a dir que Josefa Uriz exercí de Directora accidental durant unes setmanes.

Hem d'assenyalar també, que Joan Gomis fou nomenat "Delegado Regio" d'ensenyament. El Norte felicita a "nuestro

entrañable amigo", i apunta clarament qui influí de manera decisiva en el nomenament:

"Para la creación de dicha plaza ha demostrado una vez más el ex y futuro diputado de Torroella de Montgrí y Director General de los Registros D. Julio Fournier, su actividad e incansable celo..."(351)

La professora Dolors Pastor, afí a la Lliga, fou la fundadora a Girona, juntament amb Carme Auguet, de la Biblioteca Popular de la Dona . La professora Anna Canalias publicà, també a Diario de Gerona, un poesia, "A madame Ysaura que instituí els Jocs Florals a la ciutat de Tolosa".(353)

Val a dir, encara, que un grup de professors de la Normal, i a petició de la Cambra de Comerç, es féu càrrec de l'Escola Nocturna que aquesta entitat havia organitzat. Per cert, que ja iniciat el curs següent:

"Acordóse...gestionar que la Càmera de Comercio satisfaga la consignación que adeuda a esta Escuela por las clases nocturnas..." (354)

D'altra banda, hem de constatar força mobilitat entre el professorat de l'Escola Normal de Mestresses. El 28 de gener del 1920 moria Llúcia Vallet de Montano Nazareau, que era professora de Matemàtiques i Directora de l'Escola. Fou substituïda a la Direcció, accidentalment, com ja hem dit, per Josefa Uriz, i a partir de finals de març per Adelina Cortina -esposa de M.Santaló-. A propòsit de la mort de Llúcia Vallet val la pena d'annotar que a les esqueles publicades als diaris gironins (El Autonomista, Diario de Gerona, i El Norte), a totes, ho comuniquen "La familia, D.José Estalella, y el Claustro de la Escuela Normal". ¿Quina relació lligava Llúcia Vallet amb Josep Estalella?

Per un Reial Decret (de 30 de gener del 1920) el Ministeri d'Instrucció Pública suprimia els Auxiliars gratuïts, i donava normes en relació amb la figura dels professors Ajudants -de nova creació-. A la Normal de Mestresses hi hagué força enrenou respecte a aquest tema. D'una banda, la Direcció General havia nomenat Auxiliar de la secció de Lletres a Mercè Colomer

Ferrer; però

"en vista de que la interesada no tiene la edad reglamentaria...y después de algunas deliberaciones.. se acuerda por unanimidad del Claustro comunicar a la Dirección General la imposibilidad de dar posesión a dicha señorita."(355)

Uns dies més tard, el Claustre de Professors torna a reunir-se davant el nomenament de Carme Viñas Deutaner com a Auxiliar interina de Pedagogia que havia estat fet per la Direcció General. El Claustre havia decidit que els aspirants a les places d'Ajudants fossin convocats a uns exercicis-concurs abans del seu nomenament. Per això, i per unanimitat, ara acorda:

"1º Anunciar inmediatamente los ejercicios de oposición a las plazas de ayudantes de las cátedras de Pedagogia y Letras;...

3º Solicitar de la Superioridad permita a los Profesores Especiales puedan formar parte de los tribunales..." (356)

Unes setmanes més tard, el 9 d'abril,

"Se acuerda volver a anunciar las ayudantías de Pedagogia y Letras, así como también las demás vacantes existentes...Así mismo se acuerdan los ejercicios a que se han de someter los aspirantes para las ayudantías de Ciencias, Labores, Caligrafia, Dibujo, Francés y Música."(357)

Una condició indispensable era la de ser Mestre de Primera Ensenyança. En l'última sessió del Claustre abans de les vacances d'estiu

"se acuerda por unanimidad que en vista de los ejercicios verificados por las señoritas aspirantes a las ayudantías de esta Escuela se hagan las siguientes propuestas: Ayudantías de Pedagogía, nº1, Dª Juana Colom Llach; nº 2, Dª Mª de la Merced Rich Cristià. Ayudantías de Ciencias: Dª Julia Fiol Marqués, Ayudantías de Letras: Dª Carmen Estartús Gascons; Ayudantías de Labores: Dª Florencia Molina Ascaro. Ayudantía de Francés: Dª Remedios Condom Vidal. Queda excluida Dª Mª de los Angeles Puxau Mallol aspirante a una ayudantía de Labores."(358)

Una situació similar es plantejà a la Normal de Mestres. També es decidí que les places serien cobertes per concurs. Els exercicis del concurs serien tres: un d'escrit,

el segon oral, i el tercer de caire pràctic. La Normal de Mestres convocà 2 places a la secció de Pedagogia, 2 de Ciències, 2 de Lletres, i 1 de Francès, Música, i Dibuix. Tanmateix no es presentà cap sol.licitud malgrat haver-se prorrogat el termini. L'única sol.licitud, de Francesc Guinó per a l'ajudantia de Dibuix, hagué de ser desestimada per no posseir el títol de Mestre de Primera Ensenyança. (359)

En relació amb aquest tema, Simplicio, des de les planes de El Magisterio Gerundense, critica la creació d'aquestes Ajudanties, perquè creu que no solucionen el problema de manca de professorat de les Normals, i

"Además de que es altamente inmoral encomendar un trabajo sin retribución"

En el mateix sentit es manifesta sarcàsticament J.OCATRY en un article, "Mezquindad y Esplendidez", publicat a El Autonomista. El col.laborador creu exagerades les exigències del concurs, que esdevé un autèntic concurs-oposició, simplement per a cobrir unes places d'ajudants gratuïts. L'absurditat d'encomanar un treball no remunerat és tot un símbol del menyspreu amb què l'Estat espanyol tracta els problemes de l'ensenyament, amb coherència amb la mesquinesa del sou del mestre, però en contrast amb la generositat dels pressupostos del Ministeri de la Guerra.

Una altra mesura regressiva dictada per la Direcció General d'ensenyament sobre la composició dels Claustres de les Escoles Normals, fou la d'excloure'n els professors especials (Cfr.El Norte, 25 d'abril, 1920). A Girona, la Normal de Mestresses

"acuerda por unanimidad conste en acta su sentimiento por verse privados de la asistencia a las reuniones de Claustro de la Profesora especial de Música Dª Elisa Uriz y los de Francés y Dibujo D. Antonio Soler y D. José Marín, ya que estos señores venían siempre colaborando con el Profesorado numerario y prestándole su concurso en beneficio de la enseñanza."(362)

També era discriminatòria la situació del professor de cal.ligrafia.

"A propuesta del Sr.Santaló el Claustro acuerda por unanimidad dirigirse a la Superioridad interesando que los Profesores de Caligrafía de los Institutos generales y técnicos sean retribuidos debidamente, teniendo en cuenta que además...vienen dando sin retribución ninguna clases alternas en cada una de las Normales desde el mes de octubre de 1916 fecha en que cesaron los profesores especiales interinos los cuales venían cobrando la retribución anual de mil quinientas pesetas poniendo por lo tanto a dichos Profesores de Caligrafía...en peores condiciones a otros profesores especiales que teniendo menos clases, están mejor retribuidos."(363)

Anem comprovant com aquest curs 1919/20 fou, també a nivell administratiu, un curs somogut. Val a dir que aquestes mesures regressives signifiquen el fracàs dels programes de renovellament que s'havien iniciat.

En efecte, a l'estiu del 1919 tingué lloc a Madrid una Assemblea de l'Associació Nacional de Professors d'Escoles Normals (364). Entre d'altres acords es decidí que el professorat numerari havia de ser de 7 professors a les Normals de Mestres i de 8 a les de Mestresses, se sol·licità també que els Directors fossin elegits pels Claustres per un període de 4 anys, i l'Assemblea reclamà la màxima autonomia acadèmica (365). Dos altres temes més directament pedagògics atragueren l'atenció dels professors: la necessitat d'establir l'accés directe amb la consegüent supressió de les oposicions; i la conveniència de reforçar i millorar les pràctiques.

En aquesta mateixa línia de potenciar i intercanviar criteris entre el professorat de les Normals cal subratllar que la Normal de Mestres de Girona proposà de fer una o dues reunions anuals dels professors de les Normals del Districte Universitari de Barcelona. Sembla, però, que la proposta no quallà.(366)

Hem fet esment de l'autonomia acadèmica. Hem de tenir present que era aleshores un tema ben viu i d'actualitat. El Ministre Silió havia concedit un estatut d'Autonomia Universitària -ben fugaç, d'altra banda-. En aquest context, la Universi-

tat de Barcelona va redactar un projecte d'Autonomia, i el Rector de la Universitat el trameté als Claustres de les Normals gironines. La Normal de Mestres acordà formar una comissió, integrada per C.Costal, Mn.Jordà, i M.Santaló, per a l'estudi del projecte.

A la sessió claustral del 28 d'octubre, Cassià Costal

"dió cuenta del dictamen formulado por la ponencia nombrada al efecto,..., acordándose con la aprobación del Claustro y después de felicitar a la Comisión nombrada, que las enmiendas presentadas al referido proyecto de Estatuto, se publicaran en los periódicos."(367)

Certament, les esmenes proposades per la Normal de Mestres, van ser àmpliament difoses pels periòdics gironins (es poden trobar a El Norte, Diario de Gerona, i El Autonomista).

Les més remarcables són les proposades als Articles 1r., i 2n.:

"Art. 1r.: Se creará en la Universidad, con los mismos derechos de las demás Facultades, la Facultad de Pedagogía, que tendrá por objeto la formación de todo el Profesorado de las Escuelas Normales, Institutos, Universidades y demás centros docentes especiales dependientes de la Universidad, excepto el Magisterio de Primera Enseñanza, que se formará en las Escuelas Normales, debidamente reformadas."

"Art.2º.: Las Normales actuales, después de reformadas debidamente,..., se considerarán incorporadas a la Universidad, gozarán de autonomía y sólo tendrán como superior jerárquico la propia Universidad"

Tots aquests projectes fracassaren, i -tal com hem assenyalat- s'imposaren normes regressives.

Encara hem de recollir la proposta que féu l'Acadèmia d'Higiene de Catalunya de què hi hagués a les Normals una càtedra d'Higiene. El Norte, que recollia la proposta, es mostrava favorable a la idea, amb la condició, però, de què el professor d'aquesta assignatura hagués estudiat a l'"Escuela Superior del Magisterio."(369)

Tot plegat ens mena a la conclusió de què els professors de les Normals gironines havien reflexionat col·lectivament i individualment sobre la funció de l'Escola de Mestres, i de què eren conscients de les limitacions que el Pla 1914 comportava.

De la seva banda havien formulat possibles reformes. Mancava, però, la voluntat política de renovellar els Centres.

En tot cas, ens confirma l'interès que pel tema tenia Cassià Costal un article seu publicat a El Magisterio Gerundense. En efecte, Lluís Moreno havia escrit un article proposant tot de mesures per al millorament de l'escola pública, i en aquest programa encomanava a les Normals de ser "un centro informativo de toda innovación pedagógica al servicio del Magisterio Nacional de la provincia". Cassià Costal pren peu d'aquesta proposta, i publica una "Carta abierta" (370) a Lluís Moreno, on exposa que els Claustres de les Normals havien elaborat un pla de reorganització de tot l'ensenyament primari. I d'altra banda,

"por lo que a mí afecta, debo decir que yo no he de poner ningún inconveniente a que la Escuela Normal sea lo que V. desea,...Desde que ejerzo en ella, ha demostrado con obras el interés profundo que me inspira la Primera Enseñanza. No en balde soy hijo de maestro, sobrino de maestros, ahijado de maestros, hermano de maestros. A poco de volver a funcionar la Escuela Normal de Maestros de Gerona, tuve el honor de recibir la visita de algunos maestros de la provincia, a quienes, entre otras cosas dije: -Yo estaré siempre al lado de ustedes. Y esta casa ha de ser la casa pairal de todos los maestros del Ampurdán, de la Cerdeña, de la Garrotxa, de la Selva,...".

3. ALGUNES NOTES SOBRE EL MAGISTERI I LES NORMALS EN ELS ANYS 1920-1923

A) Continuació de les discrepàncies al si del Magisteri

Durant aquest període continuen fent via les polèmiques i les desavinences que ja hem destacat en els anys anteriors. La divisió del magisteri públic gironí s'havia consumat, i els efectes d'aquesta ruptura s'allarguen. S'adverteix un cert desànim general. Cal assenyalar que hi ha una perfecta coincidència entre la crisi que pateix l'Associació Provincial gironina i la que contemporàniament travessa la Federació de Mestres de Catalunya.

En efecte, Silvestre Santaló dimití de la Presidència de la Federació. Segons L.Moreno, com hem dit anteriorment, els problemes bàsics de la Federació eren dos: "el pleito entre espanyolistas y catalanistas" i "las diferencias entre maestros urbanos y los rurales" (371). Fou el mateix L.Moreno el qui va instigar perquè es redactessin uns nous estatuts i es convoqués una Assemblea que examinés la manera de superar la crisi. L'Assemblea se celebrà, efectivament, a Rubí, el juliol del 1921, i allí s'aprovaren els nous estatuts de la Federació. Després de l'Assemblea n'assumí la Presidència, de la Federació, el mestre gironí Josep Barceló i Matas, el qual reorganitza i posa les bases econòmiques que lentament permetran un revifament de l'esmentada Federació (372). D'altra banda, i com accidentalment veurem, Barceló i Matas impulsarà des de la Presidència la tasca de catalanització del magisteri públic.

A nivell gironí, Cassià Costal s'ha anat retirant de l'activitat directiva del periòdic professional, i L.Moreno exerceix de real Director i és qui marca l'actitud oficial de l'Associació. El tema de la divisió del magisteri estava sobre la taula. L'inspector Josep Junquera intenta solventar-lo amb l'article "Derechas? Izquierdas? Educación!!" (373). L'article tingué un cert ressò. Així, els mestres de Sant Pere Pescador, Francesc Navés i Carme Serrat, publiquen una "Carta abierta" (374), adherint-se a la proposta de J.Junquera. Calia deixar

de banda les opcions polítiques i ideològiques personals per subratllar allò que unia els mestres com a tals: la tasca educadora. Aquesta adhesió dels mestres de St.Pere Pescador és especialment valuosa, perquè ells mateixos es consideraven com a pregonament discrepants, en tant que Francesc Navés era esquerranista, i Carme Serrat, d'extrema dreta -com ells mateixos manifestaven-. Cal dir, tanmateix que no sembla pas que aquest programa, basat més en el voluntarisme que no en la realitat, esbandís les desavinences. Perquè, en veritat, era molt difícil deslligar l'opció ideològica de la concepció mateixa de l'educació.

Durant aquest curs 1920-21 continuà la queixa per la discriminació salarial dels mestres respecte a altres funcionaris. Per exemple, deia un text:

"Los guardias civiles ingresan por 3.000pts; los maestros por 2.000..." (375)

Però no s'emprenen grans campanyes de reivindicació. Planava una sensació d'impotència i desencís. Malgrat la justícia de les peticions, malgrat els mítings, malgrat els escrits i les promeses, en realitat no s'havia aconseguit res.

Un altre dels temes que es continuà plantejant fou el de les relacions dels mestres públics amb les Institucions regides per membres de la Lliga Regionalista. En aquest aspecte, la malfiança existent s'aguditzà, i va comprometre l'adhesió del magisteri públic al catalanisme.

El motiu de fricció era, encara, el deute que la Diputació de Girona -presidida per Ignasi Riera, de la Lligatènia contret amb els mestres: un deute acumulat de 8.000pts, corresponents a set anualitats. Davant aquesta situació, dos mestres de gran prestigi, Silvestre Santaló, i J.Dalmau Carles, publiquen a El Autonomista -i El Magisterio Gerundense s'afanya a reproduir-les- duríssimes crítiques en els articles "La Diputación y los Maestros". Deia J.Dalmau Carles:

"Yo desearía,...., que ni uno sólo de los maestros catalanes viese con recelo la probable conquista de las aspiraciones de Cataluña; pero es forzoso confesar que el camino seguido por el Sr.Riera no es el más a propósito a este fin tan deseado."(376).

Lluís Moreno, més reticent respecte al catalanisme, reprèn la qüestió i exposa les preocupacions d'una part -almenys- del magisteri enfront de la política educativa de la Lliga:

"...Y V., mi querido Maestro, perdone que le diga que no es recelo lo que inspira a la mayoría del Magisterio la actuación de los hombres de la Lliga Regionalista; es verdadero pánico el que siente al pensar que un día los destinos de la Escuela pudieran depender de ellos.

Yo he oído a compañeros, de ideas plenamente regionalistas,...., que tratando de estos asuntos me han dicho: "Si algún día dependemos de la Mancomunidad, ya veo al Director General de Enseñanza así como ocupando los primeros lugares de este organismo, a toda esta caterva de Maestros de las escuelas catalanas que han obtenido sus cargos por favor después de haber intentado una y mil veces inútilmente ingresar por oposición en la enseñanza oficial..." (377).

Realment, en pocs textos apareixen tan diàfanament les raons de recel davant la Mancomunitat. D'altra banda, la postura de considerar com a inacceptable la creació d'una xarxa paral·lela de magisteri públic o d'incorporar al mateix magisteri públic per vies excepcionals i privilegiades mestres procedents de les escoles privades -per més raons honorables que pretenguin avalar-los-, havia estat, era i serà una postura permanent dels mestres de Girona, o almenys d'un sector significatiu d'aquest magisteri.

Sobre l'afer de què tractem hem d'esmentar, encara, un darrer article, publicat inicialment a La Voz de Gerona, del mestre de Vilaür, Xavier Ciurana Vernet (378). També es mostra contrari a la dependència dels mestres dels poders locals, siguin municipals, provincials o "regionals", i -per tant- a favor de mantenir la dependència del Govern de l'Estat.

En canvi, el corresposal de El Magisterio Gerundense a Madrid, que signava amb el pseudònim Jordi Empor, i que creiem que era Gregori Carandell, comenta críticament la tria de beneficiats per a visitar institucions educatives de França, Bèlgica i Suïssa, feta per la "Junta de Ampliación de Estudios". En concret, subratlla la discriminació de què eren objecte els catalans i l'excessiu favoritisme respecte a Madrid. De fet, dels 15 mestres becats, 9 eren de Madrid, i només 1 de Catalunya -i, encara, castellà-. I dels 16 inspectors, no n'hi havia cap de Catalunya. Només Josep Junquera fou seleccionat com a suplent.(379)

Amb tot, sabem que Josep Junquera pogué fruir de la beca. Ja hem esmentat els seus articles, publicats a El Norte i a Diario de Gerona, sobre la realitat escolar francesa. Val a dir, encara, que el mes de maig del 1921 donà una conferència sobre "L'educació a l'estranger" a l'Escola Normal de Mestres, on no féu altra cosa que exposar les seves reflexions sobre el viatge d'estudis.(380)

En l'aspecte d'activitats educatives, aquest curs fou bastant somort. Només val la pena d'esmentar una gran excursió de mestres i escoles a Sant Pere de Roda, organitzada per J.Junquera. Hi assistiren molts pobles de les rodalies; eren més de 400 excursionistes. Tingué lloc el mes de febrer del 1921.(381)

A l'estiu del 1921 es realitzà a Sant Feliu de Guíxols un Concurs de Lectura i Escriptura catalanes, organitzat per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Tingué lloc el diumenge 3 de juliol, i fou força concorregut.(382)

El setmanari professional publicà un article interessant de Gregori Artizà, "Memorias de un veterano profesional". Artizà, vell ja de 82 anys, repassava la seva trajectòria de mestre. Era un acomiadament. Pocs mesos més tard, efectivament El Magisterio Gerundense donava la notícia de la seva mort.(383)

També cal fer constar que el governador civil, Ricard Terrades, fou cessat en el càrrec el més d'octubre del 1920. Havia connectat positivament amb el magisteri i deixà un bon record del seu pas pel govern civil gironí, sobretot com a promo-

tor de la Cantina Escolar del Grup Escolar. (384)

A finals d'estiu del 1921 tingué lloc la renovació de la Presidència de l'Associació Provincial. Lluís Moreno, el polèmic mestre de Bescanó, era substituït per Josep Dalmau i Carles.(385)

Malgrat la renovació dels càrrecs, el nou curs s'inicià sota un clima de pessimisme i desànim. Lluís Moreno es queixava amargament de què les noves promocions no prosseguien la tasca empresa pels de la seva generació, i de què mancava entusiasme. Corroborava aquesta mateixa idea Enriqueta Masià, en un article intitulat precisament "Falta entusiasmo...". Aquesta impressió general de desmoralització resta, a desgrat dels matisos que el mateix L.Moreno introdueix en la seva opinió sobre el deseiximent de les noves generacions (386). Aquesta etapa de desencís s'allargassa fins a l'estiu del 1923. Obviament, les circumstàncies polítiques i socials no eren gens propícies a l'optimisme. L'Associació Provincial continuà la seva tasca reivindicativa, però sense convenciment. Es renovaren novament els càrrecs directius. L'any 1922 ocupava la Presidència de l'Associació Provincial Llorenç Fabrellas. De tard en tard, s'organitzaven actes col·lectius per posar en comú les inquietuds. Però la sensació de desànim amara les pàgines de El Magisterio Gerundense. És una sensació difusa, però certa. I, de fet, el pessimisme alguns cops es fa explícit. Per exemple, l'editorialista, en l'article "Societaria" lamentava amb amargor la poca assistència a les reunions de l'Associació. Es vivien mals moments.(387)

Les causes d'aquest desinflament, si deixem a part les generals de caràcter polític i social, són dues: d'una banda, el fracàs de les accions reivindicatives i de l'altra, el malestar generat per la divisió del magisteri.

En l'aspecte del fracàs de les accions reivindicatives empeses una vegada i una altra, no cal insistir-hi massa. Era un punt de coincidència generalitzat. Fins i tot, les pèssi-

mes condicions salarials del magisteri, es traduïen en la disminució de les matrícules de les Escoles Normals. En analitzar aquest tema tant El Magisterio Gerundense com Gerunda coincidien en la diagnosi: el magisteri no era atractiu a causa dels sous baixíssims. Ho exemplificava l'articulista anònim del Suplemento Semanal de Gerunda, en l'escrit "Faltarán maestros": per a ser mestre cal fer una carrera de 4 cursos, amb deu assignatures per curs, i posteriorment, encara, superar unes oposicions molt renyides, total per aconseguir un sou anual de 2.000 ₧; en canvi, per esdevenir funcionari de Correus o Telègrafs no calia cursar cap ensenyament secundari, només uns mesos de preparació de quatre assignatures, i superar unes senzilles oposicions, i s'ingressava amb un sou de 3.000 ₧ (388). Era desanimador, doncs, constatar que malgrat els esforços, les protestes, i les campanyes, la situació social i econòmica del mestre no havia millorat gens ni mica.

La segona causa de manca d'entusiasme era, com ja hem dit, la divisió del magisteri. La qüestió clau, com hem vingut exposant, era la qüestió religiosa. I aquesta qüestió havia esdevingut motiu palès de dissensió des de la creació de Gerunda i de l'Associació Catòlica de Mestres (1920), amb les seves campanyes en pro de la confessionalitat de les institucions educatives.

L'enfrontament sobre la qüestió es tradueix en polèmiques permanents. Com ara la de Miquel Santaló contra Joaquim Font, des de les planes de El Autonomista.(389).

D'altra banda, l'inspector J.Montserrat Torrent no feia més que enverinar l'ambient amb el seu zel integrista. Per això, L.Moreno criticarà la seva actuació professional. Amb tot, A.Alguacil, rectificà les afirmacions de L.Moreno (390). La causa, però, d'aquesta animadversió vers l'inspector hem de cercar-la en la seva exigència de què a les escoles s'ensenyés, obligatòriament, cada dia, mitja hora de catecisme. Aquest curs mateix, 1921-22, J.Montserrat Torrent publicava

una Circular sobre "La Religión y la Escuela" insistint en aquesta obligació, tot basant-se (anacrònicament) en el "Reglamento de las Escuelas", no derogat, de l'any 1838 -exactament de l'any 1838-. (391)

El dia 2 de febrer del 1922 tingué lloc, a la Bisbal, una Conferència Pedagògica, organitzada per l'inspector de la zona, Josep Junquera. El tema escollit fou "L'organització horària de l'escola", i va córrer a càrrec de J.Barceló i Mates (392). Aquesta xerrada provocà, en el context enrarit que es vivia, una certa polèmica relacionada amb el plet de la religió a l'escola. Barceló i Matas exposà que ell ensenyava el catecisme a l'escola de la Bisbal, i que educava religiosament, però -en canvi- defensà que no calia esmerçar mitja hora diària a aquest ensenyament. Aquesta discrepància fou suficient perquè Mn.Carles de Bolós, des de les planes de Diario de Gerona, embestís el prestigiós mestre bisbalenc. Josep Junquera es veié obligat a sortir en defensa de Barceló i Matas, "Puntos sobre las ies". També Lluís Moreno intervé en la controvèrsia, assenyalant que ell tampoc feia literalment mitja hora diària de catecisme, i que havent estat visitada la seva classe per l'inspector J.Montserrat Torrent,

"de cuya catolicidad extremada nadie dudará",
i havent examinat durant una hora i mitja els alumnes de religió, l'inspector esmentat no censurà el seu mètode concret. (393)

Les dissensions es manifesten contínuament. No hem d'oblidar que es produïa una escalada de l'integrisme religiós i espanyolista. Així, l'inspector en cap, J.Montserrat Torrent publica una "Circular" on subratlla la importància de celebrar a totes les escoles, el 12 d'octubre, la "Fiesta de la Raza". D'altra banda, corren veus de què el mestre de Torroella de Fluvià, col.laborador de Gerunda, Ròmul Riera Rich, preparava un homenatge públic a l'inspector J.Montserrat Torrent. Silvestre Santaló recollí el rumor i criticà la proposta. Posteriorment hom desmentí que hi hagués aquest propòsit (394).

Al seu torn, Gerunda acusà Francesc Canós de discriminar un alumne en el servei de Cantina Escolar existent al Grup. Francesc Canós negava qualsevol fonament a l'acusació, i acusava Gerunda de parcialitat en no publicar-li la rèplica.(395)

La pregona divisió del magisteri gironí és palesa d'una manera esclatant durant les Fires de Sant Narcís de l'any 1922. Amb aquest motiu, se celebraren dos actes professionals de caire completament antagònic: d'una banda, la "Delegación Regia de Primera Enseñanza" -recordem que el "Delegado Regio" era Joan Gomis- organitzà "Un Cursillo de Perfeccionamiento para Maestros"; d'altra banda, l'Associació del Magisteri, organitza una "Conversa".

El "Cursillo de Perfeccionamiento" tingué lloc els dies 1-5 de novembre. I en foren ponents Josep Junquera, I.Enric Jordà, J.Font i Fargas, M.Xiberta, J.Gomis L., i J.Montserrat Torrent. O sigui, els inspectors i un cert sector del professorat de l'Escola Normal de Mestres. El seu caràcter oficial és obvi. Però, a més, val la pena de subratllar la homogeneïtat ideològica dels conferenciants. Pràcticament coincideix amb la plana major de Gerunda (396). No val gaire la pena de referir-nos a les diverses ponències. Només l'acte de clausura té interès per nosaltres. En efecte, el dia 5 es feia la Clausura del "Cursillo" amb l'assistència dels mestres cursetistes i molts d'altres del partit de Girona. Parlà J.Montserrat Torrent sobre el tema -gairebé obsessiu- de "La enseñanza de la religión en la escuela". En acabar, concedí la paraula al Sr.Estartús. El Sr.Estartús féu un míting sobre l'amor patriòtic, sobretot en aquests moments -digué- en què els joves espanyols es batien al Marroc. Tot seguit el Sr.Miquel Santaló demanà també la paraula, i criticà acerbament el "patriotisme" lloat per Estartús, perquè l'autèntic amor a la pàtria és donar pa a qui té fam, cultura a qui és ignorant, etc., i no la guerra d'Àfrica. Subratlla el cronista que

"no hubo aplauso para nadie". (397)

La "Conversa" de l'Associació del Magisteri tingué lloc el dia 1r. de novembre. I en fou ponent Silvestre Santaló. En la Conversa, Silvestre Santaló criticà el "Cursillo" que contemporàniament s'iniciava aquell dia, sobretot perquè havia estat organitzat a esquenes dels interessats, els mestres. Però la Conversa fou, bàsicament, una lúcida reflexió sobre el moment de pessimisme que vivia el magisteri públic gironí. Repassà la història de l'Associació gironina i la tasca dels diversos Presidents: 1907-1910, Joan Batlle; 1911-1913, Josep Dalmau; 1913-1914, Lluís Dols; 1915-1917, Silvestre Santaló; 1917-1918, Pere Bonavía; 1919-1921, Lluís Moreno; 1921-1922, Josep Dalmau; 1922- , Llorenç Fabrellas. Constatà que l'Associació havia viscut els millors anys, i aconseguit els més notables èxits, en els períodes d'unitat del magisteri públic. Segons Silvestre Santaló la crisi de l'Associació va iniciar-se l'any 1920, quan és acusada de ser partidista. I afirma que és ben bé a l'inrevés: són els sectaris els que acusen l'Associació de sectària (referència implícita a Gerunda i a l'Associació Catòlica del Magisteri). Per a comprovar-ho n'hi ha prou amb observar l'evident diversitat ideològica dels diversos Presidents que s'han succeït a l'Associació. En definitiva, la causa darrera de la crisi del magisteri gironí és la desunió i les dissensions internes. (398).

Referent al tema de les relacions dels mestres gironins i les Institucions locals catalanes, el curs 1921-22 s'encepta un aspecte nou. Concretament, es planteja la qüestió del Patronat Escolar de l'Ajuntament de Barcelona.(399)

Hem de recordar la prevenció que hi havia entre els mestres gironins a tot plantejament que pogués significar una preteració i/o una divisió del magisteri públic català. Val a dir que en el cas del Patronat Escolar barceloní, sense mancar els adversaris i les poderoses resistències, s'imposà una opinió relativament favorable al seu establiment. Però això fou així, sobretot, perquè no creava un cos nou de mestres, sinó

que els escollia d'entre el magisteri públic. Aquesta fou, en definitiva, l'opinió de Pere Blasi, "La qüestió del Patronat de Barcelona" (400). Com altres vegades, Pere Blasi marcà l'orientació i els criteris de l'Associació gironina. En efecte, l'Associació de Girona accepta els Patronats escolars sempre que la selecció dels mestres adscrits al Patronat es faci entre els mestres públics i es garantitzin les normes d'objectivitat. Per a garantir aquesta objectivitat l'Associació demanava la participació en els tribunals de selecció de representants dels organismes societaris del magisteri públic.(401).

La progressiva catalanització del magisteri -impulsada, a més, per J.Barceló i Matas des de la presidència de la Federació- generava una reacció en certs sectors del mateix magisteri. Fins i tot algun sector minoritari (a Barcelona, tanmateix, important) es mostrà clarament hostil a la normalització de la cultura catalana. Com més progressava l'adhesió dels mestres públics als programes de normalització lingüística i cultural, més es crispaven els ànims dels sectors "espanyolistes". Aquests fermentos de què parlem, a Girona, però, amb prou feines si s'insinuen.

Amb un caire força diferent, aquest any, Lluís Moreno, en tants d'aspectes un dels mestres més progressistes de Girona, es manifesta contra l'ús del català en els documents "oficials" de la Federació dels Mestres de Catalunya. Criticava, concretament, la pràctica establerta per J.Barceló i Matas. Tanmateix, Lluís Moreno s'expressa en tons moderats i respectuosos. Val a dir que Barceló i Matas contestà a L.Moreno, amb consideració i estima però defensant amb fermesa el dret de l'ús del català. (402)

En canvi, el març del 1923, El Magisterio Gerundense publica un article, "La Escuela nacional de Barcelona", (403), duríssim contra el Patronat Escolar de l'Ajuntament de Barcelona. És tot un símptoma de la crispació que la catalanització de l'escola provocava en certs sectors, sobretot del magisteri barceloní. Basava l'acusació, l'articulista, en què les escoles del Patronat eren catalanistes, i fins i tot "separatistes".

Però, en general, El Magisterio Gerundense sol acollir i fer-se ressò de les activitats de renovació pedagògica endegades des de les Institucions catalanes. Per exemple, les Escoles d'Estiu.(404)

La crisi que vivia el magisteri gironí es reflecteix en la migradesa de les activitats de renovació pedagògica que es fan durant aquests anys. No deixa de ser significatiu, per exemple, que malgrat ser anunciades un estiu i un altre, no es portin a cap les Conferències Pedagògiques d'estiu.(405)

Les poques activitats portades a cap tenen, encara, generalment, un caràcter "oficial". Potser qui aconseguí connectar amb els mestres fou l'inspector Josep Junquera. Almenys podem assenyalar que durant el curs 1922/23, com en anys anteriors, organitzà a la seva zona del Baix Empordà algunes Conferències Pedagògiques prou interessants. La primera es féu el dia 24 de setembre, a la Bisbal, i fou intitulada "Inicial de curso". Una segona, també a la Bisbal, se celebrà el dia 10 de maig del 1923, i fou encarregada a Pere Blasi, que parlà sobre "Forma i color". En la conversa posterior hi intervingueren J.Barceló i Matas, A.Traiter, Campeny, i Montañola, i clogué l'acte l'inspector J.Junquera.(406)

Com una aportació excepcional del magisteri gironí hem d'esmentar la publicació del llibre Geografia elemental de Catalunya de Pere Blasi, mestre de Torroella de Montgrí. Jesús Sanz en féu, per a El Magisterio Gerundense, una llarga i elogiosa recensió.(407)

En l'apartat de necrologies farem esment, només, de dues. D'una banda, del mestre menorquí, molt apreciat pel magisteri gironí, Joan Benejam. Cal dir que sovintejaren, en anys anteriors, referències a J.Benejam. Amb motiu de la seva mort, doncs, El Magisterio Gerundense publicà una àmplia necrologia, signada per D. -nosaltres sospitem que era J.Dalmau Carles-. (408)

La segona, és la del pedagog espanyol P.Andrés Manjón, que morí l'estiu del 1923. Ens podem preguntar, ¿Quina influència

tingueren a Girona les propostes educatives del P.Manjón? Creiem que entre el magisteri públic, la seva influència fou molt escadussera. En canvi, era un punt de referència pels sectors confessionals (recordem Gerunda i El Norte). Amb tot, que s'intentés portar a terme l'ideari del P.Manjón, només estem assabentats que s'intentà en una escola parroquial de Lloret de Mar. En efecte, en inaugurar-se aquesta escola hom subratlla que

"el professorat, format al costat del P.Manjón.."(409)

En conjunt, doncs, hem constatat un cert desànim.

Però a finals d'aquest període es produeix un revifament de l'Associació. El motiu és la celebració a Girona de l'Assemblea de la Federació de Mestres de Catalunya. A aquesta Assemblea hi assistí per primera vegada l'Assemblea Provincial de Barcelona. Així, doncs, s'aconseguí la unitat de la gran majoria dels mestres públics catalans.

Potser el tema que defineix l'Assemblea sigui el commemoratiu dels mestres catalans difunts. Amb aquest tema es pretenia, en certa manera, reforçar els lligams entre una tradició pedagògica i el present.

El motiu que donà peu a aquesta commemoració fou el 175è. aniversari de l'aparició de les Instruccions per la Ensenyança de Minyons, de Baldiri Rexach. En efecte, ja el 1922 apareixen les primeres referències a l'efemèride, com l'article "Baudilio Rexach", de L.Moreno. Al curs següent, la idea d'homenatjar Baldiri Rexach i altres mestres catalans prestigiosos, va prenent cos. L'òrgan de l'Associació gironina hi esmerça moltes planes. Ja el desembre del 1922 El Magisterio Gerundense es manifesta favorable a l'homenatge i hi insisteix a principis de l'any nou (410). En apropar-se les diades de l'Assemblea augmenten les notes i els escrits. Aquest ampli ventall d'articles i notes té un magnífic colofó en el número pràcticament monogràfic d'homenatge, amb els articles "Una altra glòria catalana", de Mn.Pou i Batlle; "Exemplaritat", de Carles Rahola; i "Rural Saviesa" de Llorenç Jou i Olió.(411)

Recordem que l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana s'afegí a l'homenatge reeditant les esmentades Instruccions, amb pròleg de Llorenç Jou i Olió.

L'Assemblea de la Federació se celebrà a Girona, els dies 21-24 de juliol. Fou una autèntica injecció d'ànims. Una de les activitats que es portaren a terme en el marc de l'Assemblea va ser una Exposició de treballs escolars, en la qual hi participaren els millors mestres gironins (Pere Blasi, J.Barceló i Matas...)(412). Tots els articles, nombrosíssims, que comenten els actes celebrats remarquen l'èxit aconseguit en l'Assemblea.(413)

Només Gerunda posa alguna objecció als actes de l'Assemblea. En efecte, en l'article editorial "A corre-cuita", després d'elogiar la sessió commemorativa que s'havia fet en homenatge als mestres ja traspassats, es dol de què hagués estat oblidada la figura del mestre Isidre Paltré.(414)

L'atmosfera s'havia revifat. Però la instauració de la Dictadura era a la cantonada. I la Dictadura frustraria -com veurem- aquests inicis de renovellament. Fixem-nos que la crònica de l'Assemblea fou publicada per El Magisterio Gerundense en el número corresponent al 6 de setembre. Al número següent (415) hi trobarem encara un article escrit en català. Serà el darrer en molts anys. D'altra banda, l'article que hem esmentat de Gerunda, és també el darrer que aquesta publicació edita en català.

Podem ben dir, doncs, que l'Assemblea de Girona clou tot un període de la història del magisteri gironí. La Dictadura de Primo de Rivera obria una nova etapa.

b) La vida a les Normals

La vida interna de les Normals estigué molt condicionada per la inestabilitat dels professors Auxiliars i Ajudants. A l'Escola de Mestresses era problemàtica, sobretot, la provisió de les Ajudanties vacants de Religió, Música i Dibuix. Així, el desembre del 1920, el Calustre acordà,

"que en el caso de quedar vacantes de nuevo las Ayudantías de Música y Dibujo por falta de aspirantes, se solicite de la Superioridad la dispensa del Título de Maestra para las ayudantes de dichas asignaturas.. Acuérdate también solicitar que la edad mínima para el cargo de ayudantes sea de 19 años y no 21 para que las alumnas al terminar sus estudios puedan seguir trabajando con sus profesoras en bien de la enseñanza no dándose así el caso de que casi todas las ayudantes al ser este cargo gratuito y tener ya edad para opositar y desempeñar clases retribuidas, no lleve el fin propuesto al crear estas plazas.

La Direcció General d'Ensenyament va desestimar la sol.licitud de la Normal gironina. Però l'Ajudantia de Música restava vacant encara el mes d'abril.(416)

D'altra banda, Mn.Antoni Cullell sol.licità l'Ajudantia de Religió tant a la Normal Masculina com a la Femenina. Mn.Antoni Cullell era professor suplent de Religió a l'Institut, i professor de l'"Academia Gerundense", on treballaven també Miquel Santaló, Josep Junquera, i Josep Mª de Espona. El Claustre de la Normal de Mestresses acorda:

"informar que: considerando haber dado durante tres cursos las clases de Religión gratuitamente por enfermedad del Profesor asistiendo puntualmente y mostrando gran interés por la enseñanza y cultura de las alumnas, vería con gusto este Claustro se accediese a lo solicitado como recompensa a su trabajo."(417)

A la Normal de Mestres va acordar-se que la instància "procede cursarla con arreglo a procedimiento administrativo". I en darrera provisió s'acordà:

"que si bien es cierto que dicho Sr.dió clases durante los cursos de 1917-18, 1918-19 y 1919-20 en esta Escuela Normal de Maestros, el Claustro entiende que no puede informar favorablemente dicha instan-

cia por no ser dicho Sr. Licenciado en Teología".

(418)

En realitat el curs 1921/22 ocupà l'Ajudantia de Religió Mn.Tomàs Noguera Musqueras, a ambdues Normals.

Sembla que poden deduir-se dues polítiques diferents respecte a aquest tema de la provisió de les places d'Ajudants entre la Normal de Mestresses i la de Mestres. En efecte, la Normal de Mestresses proveeix cada curs aquestes places, amb generositat fins i tot. En canvi, la Normal de Mestres mostra molta resistència a proveir aquestes Ajudanties. Potser podem sospitar que la Normal de Mestres s'adheria pràcticament a la crítica que havia originat la creació d'aquestes Ajudanties, en el sentit de què era absolutament incoherent de solventar la sèrie de problemes de manca de professorat tot recurrent a professorat no numerari, i que a més es cometia la injustícia de fer desenrotllar un treball sense remuneració. En tot cas, el curs 1920/21 el Claustre de la Normal Masculina anuncia una sèrie de places vacants, però acorda de no celebrar els exercicis del concurs per a proveir-les fins el setembre de 1921 (sessió del 14 de juny, Fol.99). Però el setembre no es realitzaren els exercicis. I a la sessió Claustral del 10 d'octubre va acordar-se

"aplazar los ejercicios para provisión de Ayudantías vacantes, hasta la fecha que se señalará oportunamente, por circunstancias que el Claustro considera justas."(419)

No trobarem cap més informació sobre el tema fins el juny del 1922 en què s'aprova anunciar novament les Ajudanties vacants. Val a dir que aquest ajornament no era pas degut a la manca de sol.licituds, perquè ja el juny del 1921 ens consta que havien estat presentades algunes instàncies que sol.licitaven de participar en el concurs de provisió de les Ajudanties vacants. Com a mínim eren tres les instàncies presentades: dues optaven a l'Ajudantia de Ciències, i eren, una del mestre Camil Roqueta Sánchez, i l'altra d'Antoni Gomis Llambías (germà, doncs, del professor Joan Gomis); i una instància per a l'Ajudantia de

Pedagogia, presentada per Vicenç Feliu Egidio, el qual presentava un "currículum" certament interessant (Llicenciat en Filosofia i Lletres, secció de Filosofia, amb Premi Extraordinari de Llicenciatura -curs 1916-17; cursos de Doctorat; Ajudant interí a l'Institut de Barcelona; llicenciat també en Dret; i havia escrit "algunos trabajos relativos a puntos pedagógicos, entre ellos una sistematización de las ideas pedagógicas de Aristóteles bajo la dirección del Dr.Cossío")(420)

Hem de subratllar, encara, que no sembla pas que les places fossin tampoc proveïdes el curs 1922/23.

En relació als professors numeraris només assenyalarem la mort del professor auxiliar de Ciències, Josep Gumbau i Serra, a Cantallops, el 2 de juny del 1921; i el trasllat a Lleida de la professora Josefa Uriz; i a Palma de Mallorca d'Anna Canalias. Josep Gumbau "había sido en otro tiempo Director interino de la antigua Normal de Maestros de esta ciudad"(421). Respecte a la professora Josefa Uriz, que el 20 de maig del 1921 es trasllada, per concurs, a la Normal de Lleida, i donada la seva significació política i ideològica, ens hem de preguntar: ¿què, o qui, féu decidir-la a allunyar-se de Girona?. D'altra banda, en marxar Anna Canalias restà vacant la Càtedra de Llengua i Literatura catalanes, i fou ocupada per Carme Julià.

Tot un altre tema el constituí la renovació dels càrrecs directius, concretament a l'Escola Normal de Mestres. La qüestió es planteja a finals del curs 1920-21. En efecte, havent transcorregut dos anys des que fou nomenat Secretari, el professor J.Font i Fargas presentà la dimissió del càrrec. Per a substituir-lo fou proposat Mn.Jordà. En la mateixa sessió, i per unanimitat, va aprovar-se una proposició que deia:

"Los sucritos Profesores de esta Escuela Normal de Maestros creyendo de utilidad para los fines de la misma que todos los profesores numerarios alternen en el desempeño de los cargos, proponen al Claustro que acuerde dirigirse al Sr.Director General de la Enseñanza en súplica de que disponga que los cargos de Director y Secretario sean desempe-

ñados por plazos de dos años por Profesores que propongan los Claustros.-
 J.Font, M.Xiberta, Ig.Jordá, J.Gomis, M.Santaló, F.Canós, y C.Costal." (422)

Aquest acord, i el Decret d'Autonomia Universitària aprovat pel Ministre Cèsar Silió, menaren a Cassià Costal a presentar també la seva dimissió del càrrec de Director de la Normal. Val a dir que el Rector de la Universitat de Barcelona, Dr.Valentí Carulla, per a facilitar l'acomodació de la Universitat a l'esmentat Decret d'Autonomia, també havia presentat la seva dimissió. Cassià Costal, doncs, seguia l'exemple del Rector de la Universitat. Aquesta doble presentació de dimissions mogueren Lluís Moreno a escriure un article, demanant que cap de les dues fossin acceptades, perquè els titulars dels dos càrrecs eren homes ben vistos i apreciats pel magisteri.(423)

Hi havia, per tant, el risc de què la dimissió presentada per Cassià Costal li fos acceptada. Segurament que preveient aquesta possibilitat, i la probabilitat de què l'elecció d'un nou Director per al Centre significués un triomf i un enfortiment del sector del professorat més conservador, Miquel Santaló, en la sessió claustral del 10 d'octubre del 1921, presentà una proposició que significava la permanència a la Direcció de Cassià Costal. Obviament, la proposta va ser mal acollida.

"El Sr.Santaló presenta la proposición siguiente:
 Aprobado por R.D. de 9 de septiembre de 1921 el Estatuto de la Universidad de Barcelona concediendo a la misma la autonomía y perteneciendo la Escuela Normal de Maestros de Gerona a ese Rectorado, el Profesor que suscribe tiene el honor de proponer al Claustro de que forma parte para su aprobación y trámites correspondientes, lo que sigue:

Que conforme a lo establecido en dicho Estatuto para la Universidad, el Director de la Escuela Normal sea elegido por el Claustro de la misma entre los Profesores numerarios en votación secreta por un período de cinco años y con derecho a ser reelegido, estimando este procedimiento más ajustado a la realidad por no tener en ningún caso el carácter de una imposición y expresa siempre la voluntad del Profesorado en lo que atañe a la representación corporativa.

Que dadas las circunstancias especiales en que se encuentra hoy la Dirección de esta Escuela Normal,

se proceda a formular la propuesta de Director a favor de D.Casiano Costal Marinello conforme con los deseos expresados en Claustros anteriores por D.Manuel Xiberta y Roqueta y rogar atentamente al Excmo.Sr.Ministro de I.P. acceda a la propuesta de la Escuela.

Gerona. 3 de octubre de 1921.Miquel Santaló.Rubricado"

El Sr. Costal hace constar que no ha tenido intervención en la citada proposición.

El Sr.Font cree que, sin entrar en el fondo de la proposición, debe aplazarse su discusión, hasta que la Superioridad haya resuelto sobre la petición elevada por el Claustro y sobre la dimisión del Sr.Director.

El Sr.Santaló opina que ha de discutirse por tener verdadera actualidad, ya que se ha aprobado el Estatuto de la Universidad de Barcelona, por lo que respecta al primer extremo de la proposición, y en cuanto al segundo, para acabar de una vez con el estado de interinidad en que se encuentra esta Normal en cuanto a su Dirección.

En vista de las anteriores manifestaciones y ante la divergencia de criterios, el Sr.Font propone que se vote la siguiente proposición:

El Claustro acuerda considerar extemporánea la proposición presentada por el Sr.Santaló, por haber pendiente la resolución de la Superioridad (sic) otra propuesta de la Normal".

Votaron a favor de la proposición los Sres.Jordá, Font, Xiberta y Gomis; en contra, el Sr.Santaló; el Sr.Costal se inhibió."(424)

Resta patent, per tant, com el sector progressista del professorat es trobava en clara minoria. Les dissensions havien clarificat els camps.

Tanmateix, la dimissió presentada per Cassià Costal no li fou acceptada, i continuà, doncs, exercint de Director. Amb tot, la ruptura al si de la Normal era un fet. Les tensions reflectides en la premsa gironina i en el magisteri tenien en el professorat de la Normal un exemple claríssim. Aquest malestar es tradueix en les actes dels Claustres de la Normal de Mestres. D'una manera sibil.lina constatem, així, que a partir del febrer del 1923 hi ha un canvi d'actitud entre els professors, respecte a les sessions claustrals. En efecte durant els cinc primers mesos del curs 1922/23 els claustres se celebren com sempre, en primera convocatòria, i amb una assistència regular. En canvi, els quatre darrers claustres de l'any acadèmic s'han de celebrar en segona convocatòria i al—

guns amb l'assistència només del Director, Cassià Costal, i el Secretari, Enric I. Jordà. Aquest fet difícilment podem creure que sigui casual.

En relació amb altres activitats del professorat ens sembla interessant subratllar-ne algunes. Així, com ja hem dit en planes anteriors, en ser creada l'octubre del 1920 la "Delegación Regia de Primera Enseñanza" va ser nomenat "Delegado" a Girona, el professor Joan Gomis Ll. que ocupà aquest càrrec fins l'estiu del 1923, en què dimití. Per a substituir-lo va ser nomenat el professor Auxiliar de l'Institut de Girona, Albert Balari.(415)

El professor J. Marín Baldo, "notable pintor y dibujante", accedí a ser també professor de Dibuix de l'Institut.

L'activitat de Cassià Costal, d'altra banda, continuà essent notable. Així, per exemple, durant el curs 1921/22 publicà quatre articles sobre la qüestió de la lectura a l'escola, sota el títol "Hom no sap pas llegir..."(426). En aquests articles, C. Costal defensa la funció dels contes a l'escola, i aconsella diversos tipus de llibres segons les edats dels alumnes.

No pas menys intensa fou la projecció de Miquel Santaló. Si deixem de banda la seva actuació com a polític, i cenyint-nos a la seva especialitat com a professor, o sigui la geografia, no podem silenciar, en primer lloc, la seva col·laboració en el projecte del professor Luís de Hoyos, d'establir les regions naturals o comarques d'Espanya. Per això, El Magisterio Gerundense publicà "El cuestionario" que el professor Luís de Hoyos havia preparat, i incità els mestres gironins a contestar-lo. Miquel Santaló, en el mateix número del periòdic, presentava l'esmentat qüestionari, tot subratllant que havia encetat una obra similar respecte a les comarques gironines. D'altra banda, edità la seva obra Geografia general e iniciación a la gegografia descriptiva (Imp. Dalmau Carles, Pla, S.A., Girona). Meresqué una llarga i elogiosa recensió de Cassià Costal (427). Tampoc podem oblidar la participació en les activitats de l'Escola d'Estiu de la Mancomunitat, com ara la seva "Lliçó de Geogra-

fia. Localització de fets.-Plànols", portada a cap l'estiu del 1922, i elogiada per Pau Vila:

"Felicita el Sr.Santaló pel tema escollit i la manera de desenrotllar-lo. Creu que, encaminant l'ensenyament de la Geografia en aquest sentit seriós i pràctic, no sols augmentaria l'afició dels infants i els capacitaria per gaudir de moltes belleses de Natura, sinó que la tasca del mestre fóra més preada..."(428)

Diguem, per acabar, que la professora de Música, Elisa Uriz, va ser pensionada per la Junta de Ampliación de Estudios per poder assistir a un curs de Gimnàstica Rítmica a l'escola Jacques Dalcroze, de Ginebra (curs 1922/23).

En l'aspecte més directament pedagògic observem que una de les preocupacions més sentides era la de les biblioteques dels Centres. Així, en iniciar-se el curs 1920-21 la Normal de Mestresses acorda "organitzar el servicio de la Biblioteca", encomenat aquesta tasca a Elisa Uriz. Al seu torn, la Normal de Mestres, assabentats que la Mancomunitat volia crear una biblioteca a Girona decideix "gestionar la adquisición de la Biblioteca de la Mancomunidad y delegar para ello a los Sres.Costal, Jordà, Santaló y Xiberta". Les gestions, però, no reeixiren.

De fet, tenim notícies fragmentàries de l'adquisició de noves obres que enriqueixen les respectives Biblioteques. Ens consta, per exemple, la subscripció a El Autonomista, i a la col·lecció "Maravillas del mundo"; a l'Enciclopedia Espasa, al Boletín y Memorias de la Real Sociedad Española de Hª Natural, o l'adquisició de la Historia de España (3 tom.) de Manuel Rodríguez Codolà a petició de M.Santaló, la subscripció a Revista de Escuelas Normales, i a les obres editades per la Sociedad Española de Antropología, Etnografía y Prehistoria. L'adquisició de La Geografia de Vidal de la Blache; Principios de relatividad, de Cebreira; subscripció a Revista de Pedagogia, etc.

Cal subratllar el generós donatiu de llibres fet pel professor Rafael Ballester, ex-catedràtic d'Història a l'Institut de Girona, i en aquells anys catedràtic a l'Institut

de Valladolid. Val a dir que el donatiu creà discrepàncies entre els dos Centres, respecte a la ubicació. Més anecdòtica és la comunicació de la Biblioteca Vaticana, "por si se quiere mandar un ejemplar de las obras publicadas en la Escuela" (curs 1922/23).

També dins la migradesa dels pressupostos, s'adquirien altres materials didàctics. Com Atlas Stiler, un aparell de projeccions, una bateria de piles elèctriques, una petita màquina elèctrica Winakurt, una col·lecció d'espills per a pràctiques de Física, un pèndol elèctric, acondicionament de l'aula de Ciències per a poder-hi projectar diapositives i cossos opacs.

En canvi, hem de deixar constància d'una disminució de les activitats complementàries -o almenys, de les notícies que ens n'han arribat-. Sabem que el curs 1920/21 tingué lloc una solemne inauguració de curs. Per a l'acte van ser convidades les autoritats locals (governador civil, vicari capitular, alcalde, president de la Diputació, president i fiscal de l'Audiència). Tingué lloc el dia 1r. d'octubre, i consistí en la lectura de la Memòria del curs per J. Font i Fargas, i en una conferència de M. Santaló. Segons El Magisterio Gerundense la conferència de M. Santaló fou excel·lent, i hi havia el propòsit de publicar-la conjuntament amb la Memòria (429).

Aquest curs 1920/21, a la Normal de Mestresses van organitzar-se unes

"clases de adultos para empezar a funcionar desde el 15 de los corrientes y que alumnas de 3º y 4º curso verifiquen prácticas de enseñanza en ellas dirigidas por la Profesora de Pedagogía, Dª Josefa Uriz." (430).

D'altra banda, va programar-se un viatge d'estudi, amb un pressupost de 3.842₣ que es demanà fos subvencionat pel Ministeri d'I.P. En detall el viatge era presentat així:

"Viaje de instrucción por un grupo de 20, a Barcelona, Madrid y Toledo, regresando por Valencia para ver las llanuras de la Mancha y costa de Levante.

Estancia en Barcelona: Visita a grupos escolares, centros de cultura, Parque, Museo Martorell, Observatorio.

Estancia en Madrid: Visita a graduadas, Universidad, Instituto-Escuela, museos arte, Ciencias Naturales, Bibliotecas.

Estancia en Toledo: Visita a los principales monumentos, excursión geológica a los alrededores, topografía.

Estancia en Valencia: Visita al puerto, Lonja y Sagunto a ser posible.

Viaje de cada alumna en 3ª clase teniendo en cuenta la rebaja que concede según nota de Oficinas ferroviarias..... 84,11

Hospedaje de cada alumna a 12 ₧ diarias..... 108

Total de gasto por alumna 192,11

Para un grupo de 20 ..... 3.842,20₧

(431)

De la seva banda, els alumnes de 4t. de la Normal masculina celebraren el dia 25 de maig una festa de comiat, i regalaren al Claustre un "cuadro de profesores y alumnos", dibuixat per J. Marín Baldo. El Claustre decidí penjar l'esmentat quadre (o sigui, l'"orla") a la sala d'actes.

El curs 1921/22 visità la Normal de Mestres la soprano Mercè Plantada, convidada pel professor Tomàs Sobrequés. Amb aquest motiu se celebrà un recital, interpretant diverses cançons l'esmentada soprano, i altres els alumnes sota la batuta de Tomàs Sobrequés (432). Aquest mateix curs la Normal s'adherí a l'Homenatge a Santiago Ramón y Cajal.

Els alumnes de 4t. havien preparat també un viatge de fi de carrera. De fet, sol·licitaven una subvenció al Ministeri de 3.073,76 ₧.

Per últim, el curs 1922/23 es feren diverses visites a escoles públiques, i a una fàbrica d'anhidrid carbònic líquid, i a Quart, amb la professora Adelina Cortina; al Congost, amb Rosa Laguna; i a Sant Feliu, amb Dolors Vidal. També les alumnes de 4t. programaren una excursió d'estudi, però la subvenció rebuda va ser només de 2.000 ₧.

Per acabar aquestes notes, cal dir que el Professorat continuava preocupant-se dels problemes de l'ensenyament primari

i dels propis Centres -tan íntimament relacionats-. No sempre les propostes de l'Associació de Professors de Normal eren ben acollides per tots els sectors del magisteri. En aquest sentit, algun cop, des de les planes de El Magisterio Gerundense, Lluís Moreno havia criticat projectes de l'esmentada Associació, acusant-los de ser parcials i de parlar suplint els autèntics interessats, o sigui, els mestres.

En tot cas, tampoc no sempre hi havia unanimitat entre els Professors. Per exemple, a la Normal de Mestresses, el 13 de desembre del 1921 "se habló de la Asamblea de Profesores numerarios que debe celebrarse en Madrid, sin recaer acuerdo alguno".(433)

Amb tot, davant la disminució generalitzada de matrícules a les Normals els professors d'aquests Centres conclouen que és deguda a la migradesa dels sous del magisteri que no feia atractiva aquesta professió -tal i com ja hem esmentat anteriorment-. Per això, l'Associació de Professors de Normals demanarà reiteradament al Ministeri -sumant la seva protesta a la dels mestres- una millora substancial en aquest aspecte.

També demanaven al Ministeri, amb la mateixa insistència, la supressió de les oposicions, i la seva substitució per l'accés directe. Així, doncs, els alumnes de la Normal, després de superar una revàlida-oposició, ocuparien directament les places vacants. Cal dir que El Magisterio Gerundense es manifestà contrari a la proposta. Miquel Santaló, però, sortí en defensa de l'accés directe. En el mateix sentit, favorable a la proposta de la Junta Directiva de l'Associació de Professors de Normals, es definí Gerunda.(434)

Aquesta iniciativa, tanmateix, no serà recollida pel Ministeri, i caldrà esperar la instauració d'un nou Pla d'Estudis (el Pla Professional del 1931), ja en l'etapa Republicana, per veure portar a la pràctica el suggeriment.

NOTES CAPITOL II

- (1).- Cfr. J. Nadal Oller, Un Segle de Vida Catalana, vol. I, pàgs. 55-69; i J. Nadal Farreras, "Girona: pasado y presente", a CAU, n. 29 (gener-febrer, 1975), pàgs. 34-39.
- (2).- Pere Cornellà, "Girona 1874-1923. Aproximació a la vida política durant la Restauració", a Revista de Girona, n. 75 (1976), pàgs. 13-24.
 Vegeu, també, M. R. Virós, El comportamiento electoral de los municipios de la provincia de Gerona en las elecciones para diputados a Cortes durante la 2ª República Española. Aproximación a su base social y económica, (tesi doctoral inèdita, U. de Barcelona, 1974), cap. "Estructura històrica del comportamiento electoral en Gerona (1891-1923)", distribueix així els diputats: 17 "regionalistes", 13 republicans, 8 U.M.N., 3 liberals, tres conservadors i 2 F.M.A.
- (3).- Sobre el període cal dir que no existeix una bibliografia monogràfica referida a les comarques gironines. No deixa de ser útil, davant aquesta manca de monografies, la bibliografia general sobre el període referida a Catalunya, com ara I. Molas, Lliga Catalana; o Albert Balcells, Història dels Països Catalans, vol. 2, "De 1714 a 1975", Barcelona, Edhasa, 1980, amb àmplia bibliografia.
 En relació amb el catalanisme a Girona, vegeu Ll. Mª de Puig, "El catalanisme polític a Girona", a Treballs d'Història, Girona, 1976, pàgs. 149-182, malgrat el seu caràcter genèric.
- (4).- Cfr. S. Roldan i J. L. García Delgado, La formación de la sociedad capitalista en España, 1914-1920, 2 vols., Madrid, Confederación española de Cajas de Ahorro, 1973.
 Vegeu, també, E. Giralt, A. Balcells, i J. Termes, Els moviments socials a Catalunya, País Valencià i les Illes, Barcelona, Ed. Lavínia, 1967.
- (5).- Sobre la indústria del suro a Girona, R. Medir Jofra, Historia del Gremio Corchero, Madrid, Ed. Alhambra, 1953. Sobre els anys concrets que estudiem, S. Hernández Bagué, "La indústria surera al Baix Empordà. Aspectes d'una crisi (1914-1923)" a Treballs d'Història, Girona, 1976, pàgs. 275-300.

- (6).- J. Sobrequés Callicó i J. Nadal Farreras, "Nota sobre els moviments socials a les comarques gironines (1914-1920)", a XX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, Sant Feliu de Guíxols, Publicacions del Museu Municipal de Sant Feliu de Guíxols, 1977, pàgs.43-61.
- (7).- Cfr. M. de Guzmán. ob. cit., i J. Carbonell, L'Escola Normal de la Generalitat, (1931-1939), Barcelona, Ed. 62, 1977.
- (8).- Minerva, "Palique", per Rafael Ballester, n.2, maig, 1915.
- (9).- Vegeu, per exemple, A. Galí, ob. cit., Llibre II, 3ª Part, pàg.58: "Però a mesura que Catalunya anava recobrant-se i creant un esperit propi les normals anaven quedant com un cos mort dins la vida nacional catalana (...) Malgrat el pas per ella d'algun professor català, l'escola normal (-...-) ha estat completament impermeable a tota la vida local, la qual cosa, (...), ha anat fent que a mesura que Catalunya era més recobrada i més vivent i activa, l'escola normal fos més estantissa, més oficialment resclosida i a la vegada més estrafolària".
- (10).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Normal de Mestres", Vol.I, Fol.49, sessió del 18 d'octubre del 1917.
- (11).- Veg. una breu biografia de la majoria d'aquests professors a l'Apèndix.
 Francesc Coll i Turbau era metge, militava a la Lliga Regionalista, i fou batlle de Girona.
 La base primordial d'aquest apartat és el "Libro de posesiones y ceses" de la Normal de Mestres, de l'AEUM-Girona.
- (12).- Cfr. "Libro de Posesiones y ceses", AEUM-Girona.
 Vegeu també J. Culubret, ob. cit.
- (13).- AEUM-Girona, "Libro de posesiones y ceses", Normal de Mestresses, i Llibre d'Actes Normal de Mestresses.
- (14).- S. Ferrer C. Maura, Una institución docente española. La escuela de los Estudios Superiores del Magisterio (1909-1932), Madrid, 1973.
- (15).- J. Barceló Casademont, Memoria correspondiente a los cursos de 1913 a 1914 y de 1914 a 1915, Girona, 1917, pàg.15: "Para esta Escuela Normal de Maestros, se alquiló la casa número 29 de la calle de la Forsa, en la cual hubo un tiempo instalada la Audiencia Provincial. Es de necesidad urgentísima que el Ayuntamiento de Gerona se preocupe hondamente de levantar un edificio para Escuela Normal de Maestros. Lo reclama el decoro de la ciudad, el buen nombre de la provincia, las necesidades de la enseñanza y la salud de los alumnos."

- (16).- El Magisterio Gerundense, n.274, 28 de gener, 1914.
- (17).- AEUM-Girona, Llibre d'Actes Normal de Mestres, Fol.4, sessió 10 de setembre, 1914.
- (18).- El Magisterio Gerundense, n.336, 5 de maig, 1915.
- (19).- El Magisterio Gerundense, n.352, 15 de setembre, 1915, "Obra necessària" (sic), per J. Pla Cargol, reproduït per altres periòdics gironins.
- (20).- Dolors Vidal, Memoria Escuela Normal de Maestras, 1914-1915, Imp. Dalmau Carles Pla, Girona, s.d.
- (21).- El Magisterio Gerundense, n.335, 6 d'octubre, 1915.
- (22).- AEUM-Girona, Llibre d'Actes Normal de Mestresses, Fols.34 i 39, sessions 28 de febrer i 27 de setembre, 1917.
- (23).- AEUM-Girona, Llibre d'Actes Normal de Mestres, Fol.50, sessió del 18 d'octubre del 1917.
- (24).- AHM-Girona - XII - Instrucció Pública.
- (25).- El Magisterio Gerundense, n.494, 24 de juliol, 1918. L'edifici "Athenea" era una obra de Rafael Masó, cfr. Rafael Masó, a càrrec de J. Tarrús, Publicacions Col·legi d'Arquitectes de Catalunya i Balears, Barcelona, 1971.
- (26).- AEUM-Girona, Llibre d'Actes Normal de Mestres, Fol.67, sessió 28 de gener, 1919. Notes d'aquest caire són abundants, i la que transcrivim ho fem a títol merament d'exemple.
- (27).- AEUM-Girona, Llibre d'Actes Normal de Mestresses, Fol.90, sessió 27 de gener, 1923.
- (28).- AEUM-Girona, Llibre d'Actes Normal de Mestresses, vol. II, Fols.34-35, sessió 27 de setembre, 1926.
- (29).- AEUM-Girona, Llibre d'Actes Normal de Mestresses, Vol. II, Fol.94, sessió 21 de setembre, 1954.
- (30).- AEUM-Girona, Llibre d'Actes Normal de Mestresses, Vol. II, Fol.45, sessió 30 de març, 1927.
- (31).- AEUM-Girona, Llibre d'Actes Normal de Mestresses, Vol. II, Fol.68, sessió 22 de gener, 1929.
- (32).- AEUM-Girona, Llibre d'Actes Normal de Mestresses, Vol. II, Fols.70-71, sessió 4 d'abril, 1929.
- (33).- AEUM-Girona, Llibre d'Actes Normal de Mestresses, Vol. II, Fol.91, 22 de maig, 1930.

- (34).- AEUM-Girona, Llibre d'Actes Normal de Mestresses, Vol. II, Fol.114, 16 de desembre, 1931; i Fols.131-132, 21 de novembre, 1931.
- (35).- AEUM-Girona, Llibre d'Actes Normal de Mestresses, Vol. II, Fol.133, 21 de novembre, 1931.
- (36).- AEUM-Girona, Llibre d'Actes Normal de Mestresses, Vol. II, Fol.137, 15 de gener, 1933; Fol.143, 20 d'abril, 1933; i Fol.149, 20 de maig, 1933.
- (37).- AEUM-Girona, Llibre d'Actes Normal de Mestresses, Vol. II, Fol.175, 26 de novembre, 1935.
- (38).- AEUM-Girona, Llibre d'Actes Normal de Mestres, sessió del 10 de setembre, 1914.
- (39).- Minerva, n.1, abril, 1915, "Historial de la Agrupación", per Josep Mallart.
- (40).- El Magisterio Gerundense, n.332, 27 de gener, 1915, crònica de Jesús Sanz.
- (41).- El Magisterio Gerundense, n.341, 9 de juny, 1915, crònica de Carlota Vidal.
- (42).- El Magisterio Gerundense, n.ums.327, 330, 333 i 335, signades per Juliana Corral, Florenci Comas, Josep Sot Delclós, Francesc Casademont i Pere Rosselló, respectivament.
- (43).- El Magisterio Gerundense, n.ums.324, 327 i 331, amb resums de Josep Mallart, Lluïsa Bargés i Marcel·lí Audivert.
- (44).- El Magisterio Gerundense, n.ums.344, 30 de juny, i 347, 21 de juliol, cròniques de Sixte Vilà i Abelard Fàbrega.
- (45).- AEUM-Girona, Llibre d'Actes Agrupació, Fol.4, reunió del 22 d'abril, 1915.
- (46).- AEUM-Girona, Llibre d'Actes Junta Directiva Agrupació, Fol.3, v. reunió del 9 de maig.
- (47).- AEUM-Girona, Llibre d'Actes Junta D. Agrupació, Fol.3, acord del 17 de març.
- (48).- Minerva, n.4, juliol, 1915.
- (49).- AEUM-Girona, Llibre d'Actes Junta D. Agrupació, Fol.5, sessions del 9 i 13 de maig.
- (50).- AEUM-Girona, Llibre d'Actes Normal de Mestres, Fols. 10 i 19, sessions del 30 d'octubre i 31 de maig.

- (51).- Minerva, n.3, juny, 1915.
- (52).- Ibidem, recensió per "Orisón".
- (53).- Vegeu, J. Barceló, ob. cit., "Conferencias Pedagógicas", pàgs.46-51. També, Minerva, n.6, setembre, 1915, "Exito de unas conferencias".
- (54).- AEUM-Girona, "Lligall Despeses i Diversos", on trobem els exercicis desenrotllats pels dos optants al Premi Extraordinari.
- (55).- Veg., J. Carbonell, ob. cit.
I L'Autonomista, 23 d'abril, 1936, "Els que moren. Jesús Sanz i Poch", per R.
- (56).- Vegeu, G.E.C., "J. Mallart".
També, C. Lozano, La Educación Republicana, Barcelona, Universidad de Barcelona, 1980.
- (57).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Agrupació", Fol. 10, 7 de maig, 1916. D'aquest curs posseïm una Memoria de la Escuela Normal de Maestras, curso 1915-1916, Girona, Imp. Dalmau Carles, Pla i Comp., s.d., 14 pàgs., i J. Gumbau Serra, Memoria correspondiente al curso de 1915 a 1916, Girona, Imp. Vda. e Hijo de J. Franquet, 1916, 40 pàgs.
- (58).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Agrupació", Fol.9, 13 de febrer.
- (59).- Minerva, n.12, març, 1916.
- (60).- El Magisterio Gerundense, n.389, 31 de maig, 1916, crònica de Sixte Vilà.
- (61).- El Magisterio Gerundense, n.374, 16 de febrer, crònica de Josep Plana; i Minerva, n.11, febrer, 1916, per Josep Junquera.
- (62).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Agrupació", Fol.9. sessió 12 de gener, 1916.
- (63).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Agrupació", Fol.7v., sessió del 25 de novembre, 1915.
- (64).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Junta Directiva Agrupació", Fol.8v., sessió del 14 de desembre, 1915.
- (65).- Minerva, n.8, novembre, 1915, "Activando".
- (66).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Agrupació", Fol.8v., 7 d'octubre (sic, per novembre), 1915.
- (67).- Minerva, n.10, gener; i n.12, març, 1916.

- (68).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Agrupació", Fol.9, sessió 13 de febrer, 1916.
- (69).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Junta Directiva Agrupació", Fol.10v.
Cfr., També, la meua comunicació a les V Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans, (Vic, 1982), "La Normal de Girona i l'ensenyament del català" (en premsa).
- (70).- Minerva, n.10, gener, 1916.
- (71).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Normal de Mestres", Fol.25-26.
- (72).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Agrupació", Fol.10.
- (73).- El Magisterio Gerundense, núms.392, 21 de juny; i 396, 19 de juliol, 1916.
- (74).- El Magisterio Gerundense, n.383, 19 d'abril, 1916, crònica de Silvestre Santaló; i 375, 23 de febrer.
- (75).- El Magisterio Gerundense, núms.385, 3 de maig; i 386, 10 de maig; 387, 17 de maig; 388, 24 de maig; i 389, 31 de maig.
- (76).- El Magisterio Gerundense, n'ums.376, 378, 380, 383, 387, i 389 (març-abril-maig).
Sobre aquest curs, vegeu A. Galí, ob. cit., Llibre II, 3ª part, pàgs. 151 ss.
- (77).- El Magisterio Gerundense, n.400, 6 de setembre, 1916.
- (78).- Cfr. Conferencias pedagógicas celebradas en la Escuela Normal de Maestros, Girona, Ed. Dalmau Carles Pla, 1916, 72 pàgs.
- (79).- Cfr. S. Ferrer C. Maura, ob. cit., pàgs.309-310, escrit per J. Mallart.
Vegeu, també, M. Siguan, La psicologia a Catalunya, Barcelona, Ed. 62, 1981, pàg.167, i també M. Siguan, "Piaget a Catalunya", pàgs.35-45, a La psicologia genètica de Jean Piaget-Recull d'estudis, Barcelona, Ed. Universitat de Barcelona, 1981.
- (80).- Cfr. J. Carbonell, ob. cit.
- (81).- Conferencias Pedagógicas celebradas en la Escuela Normal de Maestros de Gerona, Girona, Imp. Dalmau Carles Pla, 1917, 79 pàgs.
- (82).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Agrupació", Fols.11 i 11v., reunió del 15 d'octubre, 1916.
- (83).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Agrupació", Fol.12, sessió

del diumenge 26 de novembre, 1916.

- (84).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Agrupació", Fol.12v., 13 de desembre, 1916.
- (85).- El Magisterio Gerundense, n.422, 7 de febrer, 1917, crònica de Joan Pujades; i n.419, 17 de gener, "Una lección de literatura muy agradable", per Ramon Fagella.
- (86).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Agrupació", Fol.12, sessió 26 de novembre, 1916.
- (87).- El Magisterio Gerundense, n.424, 21 de febrer, recensió d'ambdues Converses per Abelard Fàbrega.
- (88).- El Magisterio Gerundense, n.436, 16 de maig, 1917, crònica de F. Moré i J. Rouret.
- (89).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Normal de Mestres", Fol.46, 10 de maig.
- (90).- El Magisterio Gerundense, n.438, 30 de maig, "Visita a una fàbrica de paper", per Pere Climent; i n.432, 18 d'abril, art. de J.Mª Genís.
- (91).- El Magisterio Gerundense, n.424, 21 de febrer.
- (92).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Normal de Mestres", Fols.42-43.
- (93).- Vegeu, J. Carbonell, ob. cit., pàg.293 i passim. Cfr., també, ICTINEU, Diccionari ..., "Escola filosòfica catalana" i "Filosofia", pàgs.178-180, i 187-204, arts. deguts a P. Lluís Font.
- (94).- J. Carbonell, ob. cit., pàg.266, referint-se al "Seminari de Pedagogia de la Universitat".
- (95).- Cfr. E. Fontquerni i M. Ribalta, L'ensenyament a Catalunya durant la guerra civil. El CENU, Barcelona, Ed. Barcanova, 1982.
- (96).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Agrupació", Fols.13 i 13v.
- (97).- AEUM-Girona, ibidem.
- (98).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Normal de Mestres", Fol.48; i "Llibre d'Actes Normal de Mestresses", Fol.39.
- (99).- El Magisterio Gerundense, n.491, 3 de juliol, 1918.
- (100).- El Magisterio Gerundense, n.457, 7 de novembre, 1917, "Una anada a Rubí", per Abelard Fàbrega. Sobe l'Escola del Patronat Ribas de Rubí, Cfr. A. Galí, ob. cit., Llibre II, 1ª Part, pàgs.148-151.

- (101).- Conferencias pedagógicas celebradas en la Escuela Normal de Maestros de Gerona, Girona, Imp. Dalmau Carles Pla, 1918, 70 pàgs.
Vegeu, també, la crònica i la ressenya fetes per Josep Lloveras Gironella i Esteve Lluís Franquesa, a El Magisterio Gerundense, n.496, 4 de setembre, 1918.
- (102).- El Magisterio Gerundense, n.476, 16 de gener, 1918.
Albert Balcells escriu: "Angel Pestaña (...) denuncià després que l'inspector de policia Bravo Portillo (...) i a més digué que aquest policia era responsable juntament amb el dirigent sindicalista metal·lúrgic Eduard Ferrer de l'assassinat a començament del 1918 del patró Josep Albert Barret, que fabricava material de guerra per a França i era director de l'Escola del Treball"; cfr., ob. cit., pàg.460.
- (103).- Vegeu l'art de L. Mestras, "El Patronat escolar de l'Ajuntament de Barcelona. Important presència gironina", a Presència, n.549, juny, 1981, pàgs.27-30.
- (104).- El Magisterio Gerundense, n.500 i 506.
- (105).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Normal de Mestres", Fol.69.
- (106).- El Magisterio Gerundense, núms.510, 11 de desembre; 511, 18 de desembre; 513, i 514, 1 i 8 de gener, 1919; 518, 5 de febrer; 523, 12 de març; 528 i 529, 16 i 23 d'abril.
- (107).- El Magisterio Gerundense, n.542, 23 de juliol, "Glosas".
- (108).- El Magisterio Gerundense, núms.502 i 506, "Bibliografia"; i 522, 5 de març, "Una Conferencia", signada la crònica per "Los alumnos del 2º curso del Magisterio".
- (109).- El Magisterio Gerundense, n.528, 16 d'abril; i n.531, 7 de maig, respectivament.
- (110).- El Magisterio Gerundense, núms.533, 21 de maig; i 534, 28 de maig.
- (111).- El Magisterio Gerundense, n.544, 3 de setembre, "L'espirit empordanès en l'Assemblea del Magisteri", per P. Blasi. Més endavant tornarem a parlar d'aquesta Assemblea.
- (112).- El Magisterio Gerundense, n.540, 9 de juliol, 1919.
- (113).- Encara podríem allargar la llista amb els altres membres gironins que estudiaren a l'esmentada Escola Superior, com Joan Llanera Llima i Josep Montserrat Torrent, ambdós de la secció de Lletres i de la promoció 1909-1912; Gabriel Viñas Morant, secció Ciències (1912-1915); Josep Geli Forest, de Sant Feliu de Guíxols, secció

Ciències (1913-1916); Josep Xandri Pich, d'Alp, secció Lletres (1914-1917). Cfr. S. Ferrer C. Maura, ob. cit.

- (114).- Cfr., per exemple, El Magisterio Gerundense, núms.383, 19 d'abril, 1916; 385, 3 de maig; 388, 24 de maig, 1916; ...

Cal dir que Diario de Gerona, el periòdic afí a la Lliga, considerava la "Escuela Superior del Magisterio" com un mer apèndix de la "Institución Libre de Enseñanza", i interpretava la seva funció de formadora de Professors de Normal i d'Inspectors com una operació de control ideològic de l'ensenyament primari (vegeu, Diario de Gerona, 30 d'agost, 1913, "El Plan", per Levíssimus), en la línia denunciada pel cardenal de Toledo de "secularización completa de las Escuelas Normales dirigidas por Religiosos" (Diario de Gerona, 23 de juliol, 1913, "Los párrocos y la Enseñanza oficial", pel Cardenal Aguirre, de Toledo).

Assenyalem, encara, que en aquest punt discrepem d'I. Turín, i de J. Pallach, que consideren nul·la la influència de la "Institución Libre de la Enseñanza", en el magisteri català i gironí, respectivament. Amb tot, amb J. Pallach, ob. cit., pàg.29, coincidim en què els mestres gironins discrepaven de la "Institución Libre de la Enseñanza" en la defensa a ultrança de la "llibertat d'ensenyament". Ens sembla més correcta la valoració que de la influència de la "Institución Libre de Enseñanza" a Catalunya, fa J. Monés, ob. cit., pàgs.228-231. I tot referint-nos a Girona, no podem oblidar que Cassià Costal fou considerat per alguns com el "Cossío Català" -i la referència a Cossío no és pas gratuïta-.

- (115).- El Butlletí del Mestres començà a publicar-se l'1 de gener del 1922 i fou suspès el 1923, amb la Dictadura (nº 44). A Girona n'era redactor i corresponsal Pere Blasi, mestre de Torroella de Montgri. L'edició del Butlletí reemprengué l'1 d'abril del 1931 (segona època), i es publicà fins el novembre del 1938. Col·laboraren assíduament a la revista els mestres gironins Sixte Vilà, Tomàs Vicens, Antolí Tarrats, etc.

- (116).- El Magisterio Gerundense, n.457, 7 de novembre, 1917; 460, 28 de novembre, 1917.

- (117).- Per exemple, El Magisterio Gerundense, n.397, 26 de juliol, 1916; n.446, 25 de juliol, 1917; etc.

Sense la pretensió de ser exhaustius podem esmentar, respecte a ponents gironins:

II Escola d'Estiu (1915) : L. Jou i Olió.

IV Escola d'Estiu (1917) : L. Jou i Olió (sobre Claparède).

VIII Esc. d'Estiu (1921) : Cassià Costal

IX Esc. d'Estiu (1922) : J. Barceló i Matas (Llenguatge")

Francesc Navés ("Què és un riu?")

- Antònia Llop (el decàmetre;
pàrvuls)
Miquel Santaló (cartografia)
J. Bosch i Cusí
- X Esc. d'Estiu (1923) : Tomàs Vicens (Ciències Natu-
rals)
Pere Blasi (Geografia)
Joan Capellà (Ciències fí-
siques)
Anna Rubiés (Higiene)
Salvi Figuerola
(J. Junquera
C. Costal)
- XI Esc. d'Estiu (1930) : Narcís Masó
Sebastià Pla
Antolí Tarrats
J. Barceló i Matas
C. Costal
A. Trayter
- XII Esc. d'Estiu (1931) : Narcís Masó
XIII (1932) : Josep Mascort
Josep Barceló i Matas
Anna Rubiés
Pere Blasi
Miquel Santaló
- XIV (1933) : L. Jou i Olió
M. Santaló
Pere Masó
- XV (1934) : Cassià Costal
Alfred Gisbert
- XVI (1935) : Cassià Costal
Joan Roura

(Cfr. les Memòries de les diverses Escoles d' Estiu)
Vegeu també A. Galí, ob. cit., Llibre II, 2ª part,
pàgs.31-48.

Hem de dir, encara, que a Girona hi havia hagut uns
clars precedents de les Escoles d'Estiu. En efecte,
a l'estiu del 1903 es realitzà a Cassà de la Selva
un Curset de treballs manuals, sota el guiatge d'Esteve
Carles (veg. Cursillo de trabajo manual escolar en
Cassà de la Selva (Gerona) dirigido por D. Esteban
Carles Torruella, Barcelona, Imp. Elzeviriana, 1903,
84 pàgs.). I hi havia el propòsit de continuar l'expe-
riència en anys successius, sota el nom d'Universitat
o Normal d'Estiu. De fet, es celebraren cursos d'estiu
semblants a Girona i a altres comarques catalanes.
És interessant, per exemple, el curs que l'agost del
1912 es celebra al Grup Escolar de Girona (Cursillos
de Maestros en Gerona, Agosto 1912, 41 pàgs.). Per
tot plegat, quan l'any 1910 Eladi Homs publicà a La
Catalunya un article des de Xicago, titulat "Las Escue-
las de Verano para Maestros", presentant l'experiència
nord-americana com una novetat absoluta, i l'any 1914
per influència seva el Consell de Pedagogia de la Manco-
munitat convocava la primera Escola d'Estiu de Barcelo-
na, Llorenç Jou contrastà la suposada novetat del pro-

jecte amb una llarga llista de cursos i trobades de mestres que per iniciativa pròpia havien fet durant deu estius.

- (118).- Cfr. El Magisterio Gerundense, núms.280, 11 de març; 281, 18 de març; 282, 25 de març; i 285, 15 d'abril, 1914. I n.189, 2 de maig del 1912.
- (119).- J. Barceló Casademont, ob. cit., pàg.49.
- (120).- Cfr., per exemple, El Magisterio Gerundense, n.403, 27 de setembre, 1916.
- (121).- Hem de tenir present que hi havia hagut una certa tendència de part del mestres catalans a fer viatges d'estudi a l'estranger, sovint amb el recolzament d'Institucions Públiques (Ajuntaments, Diputacions, ...). Cfr. L. Jou i Olió, Calendari Pedagògic, Barcelona, Ed. Elzeviriana, 1930. Ens sembla, però, que durant els anys de què estem parlant, la influència pedagògica més important és la provinent de Suïssa, i més concretament de Ginebra. No hauríem d'oblidar l'estada, també a l'Institut Rousseau, de L. Jou i Olió; i ja en els anys de la Dictadura, hem d'esmentat Narcís Masó i Valentí, el qual a Ginebra establí una amistosa relació amb J. Piaget. Secundàriament, i en un to més moderat, és també remarcable la influència pedagògica sobre el magisteri gironí procedent d'Alemanya. Ja el curs 1915/16, en aquest sentit, la Biblioteca de l'Escola Normal de Mestres adquirí Pedagogia General i Estudios Pedagógicos d'Herbart, i Curso de Pedagogia i Pedagogia social de Naport. Més tard arribarà la influència belga d'O. Decroly, de la mà d'Anna Rubiés. En canvi, el model escolar francès és sobretot influent des de la perspectiva de la política educativa, però no pas massa des de l'òptica estrictament pedagògica.
- (122).- Conferencias Pedagógicas ...1916, pàgs.65-66.
- (123).- El Magisterio Gerundense, n.386, 10 de març, 1916, "Los actos de la semana pasada"; i n.491, 3 de juliol, 1918, "La Conferencia Pedagógica de Olot", per J. Rosal Deix, mestre de Sant Joan les Fonts.
- (124).- El Magisterio Gerundense, n.393, 28 de juny, 1916; n.484 (sic per 485), 22 de maig, "La conversa pedagògica de Figueres", per Agustí Llorens.
- (125).- El Magisterio Gerundense, n.290, juny, 1914; n.378, 15 de març, 1916; n.408, 1 de novembre, 1916; n.410, 15 de novembre, 1916; n.417, 3 de gener, 1917; n.429, 28 de març, 1917; n.451, 26 de setembre, 1917; núms. 502 i 506, 16 d'octubre i 13 de novembre, 1918; i n. 528, 16 d'abril, 1919. Cfr. R. Mut i Carbasa i T. Martí i Armengol, La resistència escolar catalana en llibres

- (1716-1939). Bibliografia, Barcelona, Ed. 62, 1981.
- (126).- El Magisterio Gerundense, n.442, 27 de juny, 1917.
- (127).- El Magisterio Gerundense, n.452, 3 d'octubre, 1917; n.474, 6 de març, 1917.
Ploma i Llapis inicià la seva singladura el 28 de febrer del 1918. Després d'un parèntesi de silenci reaparegué l'any 1922.
- (128).- El Magisterio Gerundense, n.442, 27 de juny, 1917.
- (129).- El Magisterio Gerundense, n.330, 24 de març, 1915, necrologia d'Antoni Balmaña; i núms.528, 16 d'abril; i n.534, 28 de març, 1919, "En Salvador Genís i Bech", per Gregori Artizà.
- (130).- Rafael Altamira Crevea era alacantí, catedràtic de Dret a la Universitat d'Oviedo, fou Director General de Primera Ensenyança, i Director del Museu Pedagògic. Ideològicament forma part de la "Institución Libre de Enseñanza".
- (131).- El Magisterio Gerundense, n.313, 25 de novembre, 1914.
- (132).- A. Galí, ob. cit., Llibre II, 1ª Part, pàg.273.
- (133).- El Magisterio Gerundense, n.440, 13 de juny, 1917, "La Diputación y los Maestros": "...La contestación del Sr. Riera, que creemos sincera y sólo en parte justificada, debió de producir en los Maestros todos de la provincia un triste desencanto, un hondo pesimismo, y debió de aumentar en sus almas el grave escepticismo que se ha apoderado de la inmensa mayoría del pueblo español respecto de la actuación de nuestros políticos, tanto del centro como de la periferia. (...) ... Por de pronto, nosotros dirigimos un caluroso elogio al diputado D. José Irla Bosch y le damos las más expresivas gracias (...) y creemos que el Magisterio entero de la provincia habrá visto con honda simpatía el rasgo levantado y generoso del diputado republicano".
- (134).- A. Galí, ob. cit., Llibre II, 1ª Part, pàgs.272-276.
- (135).- Esmentat per A. Galí, ob. cit., Llibre II, 1ª Part, pàg.248.
- (136).- J. Barceló Casademont, Memoria (...) curso de 1913 a 1914 y de 1914 a 1915, pàg.47.
- (137).- Ibidem, pàg.50.
- (138).- El Magisterio Gerundense, n.400, 6 de setembre, 1916.
- (139).- El Magisterio Gerundense, n.484 (sic per 485), 22 de maig, 1918. Exposà el tema el mestre de Sant Pere Pesca-

dor, F. Navés: "(...) El primer curso es exclusivamente en catalán, hasta el quinto inclusive, bilingüe; el sexto, sólo en castellano. (...) afirma que si todo buen método ha de partir de lo conocido para pasar a lo desconocido, natural es que en el primer curso se empiece por la lengua catalana para pasar a lo desconocido o lengua castellana. (...)". Intervingué també el mestre de la Bisbal, J. Barceló i Matas: "(...) canta las excelencias de la lengua catalana para la obra educativa de la escuela nacional y como poderoso medio de dominar la lengua castellana, (...)". Clou la Conversa l'Inspector J. Montserrat Torrent, amb orientacions clarament restrictives a l'ús del català: "Afirma que en nuestras escuelas los niños al ingresar no saben una palabra del castellano, y lo más sencillo y práctico para el maestro, sería enseñarles en catalán; pero así no se cumpliría la obligación. La lengua nativa es un instrumento poderoso para facilitar el cumplimiento del deber, pero ha de compartir en la enseñanza toda, un cordial y útil consorcio con la lengua oficial".

- (140).- El Magisterio Gerundense, n.491, 3 de juliol, 1918, "La Conferencia Pedagógica de Olot", per J. Rosal Deix, mestre de Sant Joan les Fonts. A Olot el tema a exposar fou "Enseñanza de la lengua castellana y catalana", i en fou ponent Manuel Viñas. Novament clou la trobada J. Montserrat Torrent: "(...) dice que los niños que ingresan en la escuela no saben, por regla general, casi nada de la lengua oficial y en este caso el maestro, aunque su deber es hablarle en castellano, se ve obligado a darle la enseñanza en catalán para ir de lo conocido a lo desconocido (...) Dice a los Maestros que muy pronto deben enseñar a los niños el castellano y habituarles a que lo hablen correctamente(...)" Resta prou clar, per tant, com la llengua catalana es vista encara fonamentalment com una eina per a l'aprenentatge del castellà, malgrat que alguns mestres començaven a considerar l'aprenentatge i ús del català com un valor en si mateix. La postura de l'inspector Montserrat Torrent és nítidament desfavorable al català.
- (141).- El Magisterio Gerundense, núms.504, 30 d'octubre; 505, 6 de novembre; i 508, 27 de novembre, 1918.
- (142).- El Magisterio Gerundense, n.516, 22 de febrer del 1919, "L'Escola, fi o medi?", per Jesús Sanz. Acaba l'article tot afirmant: "Si el poder, (...), es serveix d'aquesta Institució per conseguir el fi que li es propi, l'Escola és una Institució de caràcter sagrat. L'Escola, és clar, perderà aquest caràcter, si'l poder que la regeix l'encamina a la consecució d'un fi indegut. (...) Però és que llavors, com ha passat moltes vegades, com passa encara avui dia -a Espanya mateix, or l'Estat es serveix de l'Escola a Catalunya, a Galícia i a Basconia, com a "medi de dominació moral", no respectant el dret

que té l'infant al propi llenguatge i al respecte de la propia originalitat d'esperit- l'Escola, lluny d'ésser Escola, Institució augusta, perseguidora d'un fi august també, és un instrument del qual, amb maldat, se'n fa un ús indegut".

- (143).- El Magisterio Gerundense, n.519, 12 de febrer del 1919, "Actualidad". Aquest article defineix explícitament la postura en pro del català: "Pero la lengua básica, la lengua como instrumento, como medio de educación general y como punto de relación para el aprendizaje de otras lenguas, ha de ser la materna, la del país natal, la de la tierra en que el niño nace, crece y vive".
- (144).- El Magisterio Gerundense, n.541, 16 de juliol, 1919, "Una fiesta simpática", per Josep Lloveras Gironella, de Llívia.
De fet, per exemple, el Sr. Coll, mestre d'Urtg diu: "ha comprobado, en su escuela, que la lectura catalana, agrada y cautiva a los niños, pero que la enseñanza del catalán recargaría el ya de sobras recargado programa escolar (...)". I el mestre d'Isòbol afegeix: "(...) las diferentes opiniones sobre cuales han ser las normas ortográficas del catalán. Cree que esta diferente estructura de la escritura del idioma catalán, imposibilita, casi por completo, toda labor útil y eficaz del maestro, en este sentido".
- (145).- El Magisterio Gerundense, núms.357, 20 d'octubre del 1915; i 360, 10 de novembre, 1915. "Per a Mestre Jordi". "Mestre Jordi i alguns Mestres barcelonins podrien fer molt per a fer desaparèixer la desconfiança que'l (sic) Magisteri oficial inspira als elements directors de la Mancomunitat; ells, que disfruten de les simpaties d'aquests elements i son distingits sovint per els mateixos, poden fer molt per a fer néixer certa cordialitat en les relacions entre'l (sic) Magisteri Oficial i el nostre organisme".
- (146).- El Magisterio Gerundense, n.420, 24 de gener, 1917.
- (147).- El Magisterio Gerundense, n.463, 19 de setembre, 1917, "Actualidad". Ja anteriorment, en l'article editorial "La Diputación y los Maestros", n.440, 13 de juny, 1917, era qüestionada la posició dels polítics de la Lliga respecte a l'ensenyament públic. Tanmateix, Silvestre Santaló, uns mesos més tard, sortia en defensa del President de la Diputació, Agustí Riera; n.465, 3 de gener, 1918, "El aumento gradual del sueldo": "El señor Riera, (...), ha cumplido su palabra, resultando que desde que ocupa la presidencia de la Diputación, ésta no ha aumentado el débito a los Maestros. Tenemos especial interés en que conste este dato, no sólo por ser de justicia, sino también para que no se atribuya determinada actitud, contraria al Magisterio,

a personas y elementos que merecen todo nuestro respeto y consideración".

- (148).- El Magisterio Gerundense, n.404, 26 de diciembre, 1917, "A mi amigo L. Jou. Contestando al tema que propones en El Clamor del Magisterio", per Francesc Navés: "(...) nada bueno espero de los Ayuntamientos y mucho malo temería de los mismos si a ellos fuese confiada la instrucción primaria. En una palabra, amigo Jou: Amplia, la más amplia posible autonomía para las universidades y escuelas especiales y ensayos de descentralización (...) para los municipios de ciudades populosas y de pueblos cultos de verdad".
- (149).- El Magisterio Gerundense, n.467, 16 de gener, 1918, del Butlletí de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana.
- (150).- El Magisterio Gerundense, n.470, 6 de febrer, 1918, "El magisterio nacional y el Regionalismo".
- (151).- El Magisterio Gerundense, n.515. 15 de gener, 1919. "A nosaltres ens deu tenir sens cap classe de cuidado quant s'ens diu desde (sic) les terres no catalanes que la enseñanza debe ser nacional. En realitat aquest judici és un sofisma, que porta, a més, certs mòvils polítics que no podem acceptat".
- (152).- El Magisterio Gerundense, n.516, 22 de febrer (sic per gener), "Carta abierta", per C. Senties.
- (153).- El Magisterio Gerundense, n.517, 29 de febrer (sic per gener), 1919.
- (154).- El Magisterio Gerundense, n.553, 22 de setembre, 1915, "Página Pedagógica" (VIII).
- (155).- El Magisterio Gerundense, n.498, 18 de diciembre, 1918.
- (156).- El Magisterio Gerundense, n.386, 10 de maig, 1916, "Los actos de la semana pasada". "A continuación, el director de este periódico habló brevemente (...), diciendo en síntesis que en el orden ideológico discrepa en muchos puntos del Sr. Torrent, si bien ello no impide para que ambos sean buenos y cariñosos amigos; (...)".
- (157).- El Magisterio Gerundense, n.374, 16 de febrer, 1916.
- (158).- Conferencias pedagógicas (...) año 1916, pàg.23. El mateix Cassià Costal en el curset de Perfeccionament que es celebrà a Barcelona, l'any 1915, en parlar del "Momento religioso en la Educación", distingia quatre punts de vista: "1ª El niño debe ser educado religiosamente desde su más temprana edad. 2ª El niño debe ser

educado religiosamente cuando sea capaz de serlo; 3º El niño debe ser educado arreligiosamente; 4º Toda vida educativa debe ser impregnada de religiosidad, pero de una religiosidad por encima de todas las religiones positivas", Cfr. El Magisterio Gerundense, n.335, 28 d'abril, 1915, "Cursillo de Perfeccionamiento", crònica de Mª Angels Pastells.

- (159).- El Magisterio Gerundense, núms.491, 3 de juliol; 497, 11 de setembre; i 498, 18 de setembre.
- (160).- El Magisterio Gerundense, n.492, 10 de juliol, 1918. L'inspector J. Montserrat Torrent es queixa de què la seva nota fos publicada com anunci oficial. I la Redacció contesta amb una Nota: "El señor Torrent habrá perdido la memoria. La circular de referncia nos la entregó el señor Torrent y va encabezada así Inspección de Primera Enseñanza, Gerona". Luego es de la Inspección y debimos darla en la sección correspondiente. (...)"
- (161).- El Magisterio Gerundense, n.548, 1 d'octubre, 1919, "Los maestros gerundenses en los Ejercicios de Bañolas", per Joaquim Rosal Deix.
- (162).- El Magisterio Gerundense, n.511, 18 de desembre, 1918.
- (163).- El Magisterio Gerundense, n.543, 10 d'octubre, 1917. Cal dir que fins en els períodes més apassionament polítics es manifesten actituds nobles entre el professorat. Així, el 14 de març del 1932 el Claustre de l'Escola acordà donar-se de baixa de qualsevol periòdic o revista "que en sus columnas moleste o ataque en su aspecto profesional a profesores de la Escuela"; i en compliment de l'acord, la Directora Teresa Recas, ha suspès la subscripció a El Nord de Girona, "por haber publicado un artículo que trataba despectivamente a un ex-profesor de este Centro y en su calidad de tal" (Cfr. Llibre d'Actes, Normal de Mestresses, Llibre II, sessió 14 de març, 1932).
- (164).- Lluís Mª Mestres, "Cassà Costal i Marinel·lo", a Pre-sència, n.515 (juny, 1978), pàg.30.
- (165).- AEUM-Girona, Llibre d'Actes Normal Mestres, Fol.19, 31 de maig, 1915.
- (166).- AEUM-Girona, Ibidem, Fols. 25-26, 29 de febrer, 1916.
- (167).- AEUM-Girona, Ibidem, Fol.27, sessió extraordinària 11 març, 1916.
- (168).- AEUM-Girona, Ibidem, Fols.28-30, sessió extraordinària, 18 de maig, 1916.
- (169).- AEUM-Girona, Ibidem, Fols.32-33, sessió extraordinària, 4 de juliol, 1916.

- (170).- AEUM-Girona, Ibidem, Fols.25-26, 29 de febrer, 1916.
L'article de referència ha de ser "El buen Normalista", de Jesús Sanz, a Gerunda, n.10, gener, 1916.
- (171).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Normal Mestresses", Fols 14-16, sessió del 6 de febrer, 1915.
- (172).- AEUM-Girona, Ibidem, Fols..20-22, sessió del 21 de juny, 1915.
- (173).- AEUM-Girona, Ibidem, Fols.23-25, sessió del 21 de juny, 1915.
- (174).- AEUM-Girona, Ibidem, Llibre II, Fols.5-6, sessió 12 de desembre, 1923.
- (175).- AEUM-Girona, Llibre d'Actes Normal de Mestresses, L. I, Fols.46-52, sessió 30 de maig, 1919.
- (176).- Josep Carner, Auques i Ventalls, Barcelona, 1914.
- (177).- Així, per exemple, Miquel Santaló pronunciava una conferència sobre "El programa Federal de Pi i Margall del 1894", cfr., El Autonomista, 8 de novembre, 1919. Els exemples podrien multiplicar-se.
- (178).- El Autonomista, 10 de desembre, 1919, "En Joan Deu", per Demòcrit. I 30 de juny, i 1 de juliol del 1920, "En honor de Ferrándiz y Bellés", i "L'acte del dimarts : Honorant a Ferrándiz i Bellés".
Sobre l'afusellament dels dos militars i la repercussió a Girona, cfr. J. Clara, Afusellament de Ferrándiz i Bellés en temps de la Restauració, Col.lecció Episodis de la Història, 162, Barcelona, Ed. R. Dalmau, 1972.
- (179).- El Autonomista, 12 de maig, 1920.
- (180).- El Autonomista, 4 de juliol, 1919, "Rèplica: Catalانيتat Republicana"; 12 de juny, 1920, "El plet de Catalunya".
- (181).- El Autonomista, 17 de maig, 1920, "Morbós separatisme", per Albert de Quintana, contra els separatistes separadors castellans; i 25 de juny, 1920, "Puntualitzem", per Miquel Santaló, l'Autonomia és un patrimoni de tots els catalans, i no només dels Regionalistes.
- (182).- El Autonomista, 3 de gener, 1920, "Un organisme que desapareix", per Joan Domany.
- (183).- El Autonomista, 19 de gener, 1920, "Carta d'Ors a Albert de Quintana".
- (184).- El Autonomista, 13 d'agost, 1919, "Sobre el parlar castellà", per R.

- (185).- El Autonomista, 23 i 24 de març del 1920.
- (186).- El Autonomista, 4 d'agost i 12 d'agost, 1919.
- (187).- El Autonomista, 10 d'octubre, 8 de novembre, 20 de novembre, 1919.
- (188).- El Autonomista, 20 de març, 1920, "Desde Bordils. En este pueblo no hay maestro"; i 3 d'abril, 1920, "Desde Bordils. Contestando un anónimo".
- (189).- El Autonomista, 14 d'agost, 1919; 8 de gener, 1920; 26 de febrer, 1920; 2 de març; ...
- (190).- El Autonomista, 14 de maig, 1920, "Les Escoles de Palau Sabardera". I 14 de maig, 1920, "Las nuevas escuelas", per Modesto Ferrer; 11 d'agost, "L'escola de Caldes de Malavella", per Tosuma; 14 de setembre, "A don Narcís Pla i Daniel", per C. Costal.
- (191).- El Autonomista, 3 de març, 1920, "L'estat espanyol i l'Institut de l'Empordà"; i 17 de març, 1920.
- (192).- El Autonomista, 5 de març, 1920, "Los problemas de la educación del pueblo. El aprendizaje".
- (193).- El Autonomista, 14 d'agost, 1919, "Ni resignats, ni revoltats", per R.
- (194).- M. B. Cossió, De su jornada, pàg.22; esmentat per M. Pérez Galán, ob. cit., pàgs.21-22.
- (195).- El Autonomista, 24 d'octubre, 1919, "De Torroella de Montgrí. Una conferencia", per B. -suposem que Pere Blasi-; 3 de novembre, "Mítin Republicano"; 8 de novembre, 1919; 25 de novembre, "Desde Anglés. Conferencia de D. Miguel Santaló"; 12 de desembre, 1919; 7 de gener, "Desde Amer. Conferencias de D. M. Santaló"; 10 de gener, 1920, "Desde Cassá de la Selva. Conferència d'En Miquel Santaló", per M.M.; 30 de març, "De Bañolas. Una conferencia de D. M. Santaló", per G.; 4 de maig, "Grans Conferències, pels oradors P. Cerezo, M. Santaló, i M. Domingo, a Santa Coloma de Farners"; i 5 de maig, 1920.
- (196).- El Autonomista, 8 d'octubre, 1919, "La inundación de ayer", i 21 de febrer, 1920, "Las inundaciones del Ter". I 1 de juny, 1920, "Pintura. Gerona luminosa", per S.; i 30 de juliol, 1920, "Un llibre d'En Salvador Albert, Amiel", per M. S.
- (197).- Vegeu J. Clara, "Bibliografia de Miquel Santaló" a Revista de Girona, 79 (1977), pàgs.95-101.
- (198).- El Autonomista, 9 de febrer, 1920, "El triunfo de los Republicanos".

- (199).- El Autonomista, 6 de maig, 1920, "El regreso de Joffre: Gerona aclama al Mariscal".
- (200).- El Autonomista, 18 d'octubre, 1920, "La Asamblea Republicana. Proclamación de don Miguel Santaló".
- (201).- El Autonomista, 5, 8, 12, 17, 24 i 29 de novembre, i 2, 6 i 20 de desembre, 1920.
- (202).- El Autonomista, 2 de desembre, 1920.
- (203).- Sobre la premsa "catòlica" a Girona caldria fer un estudi monogràfic. De fet, els periòdics "catòlics" abundaren, i no sempre mantinguent entre ells -precisament- unes relacions cordials. En els anys de què estem parlant ara (1914-1923) podríem establir dues grans actituds bàsiques: els periòdics més integristes (afins al tradicionalisme), com El Norte, La Veu de Girona, (ambdós de Girona ciutat), La Tradició Catalana, (a Olot), ...
i els periòdics més oberts, afins a la Lliga (recolzats per certs sectors del clergat, anomenats pels integristes "clergues apostòlics"), com Diario de Gerona, El Gironés (editats a la capital), El Deber (d'Olot, dirigit per Mn. Burch), La Veu de l'Empordà (de Figueres, dirigit per Mn. Macià), ...
El bisbe de Girona hagué d'amonestar a periòdics d'un bàndol i altre a causa de les seves postures irreconciliables i les recíproques desqualificacions (per exemple, a l'any 1917, cfr. La Veu de Girona).
Sobre la premsa a Girona, a desgrat de les excessives incorreccions, vegeu J. Guillaumet, La premsa de les comarques gironines, Barcelona, Ed. Selecta, 1977.
- (204).- Per exemple, amb motiu de la Setmana Santa, l'any 1920, trobem a El Norte molts d'articles com ara "Domingo de Ramos", per J. Font i Fargas, 28 de març; "Fragua de amor", també per J. Font i Fargas, 1 d'abril; "Tríptic" (poesies pietoses), de J. Gomis Llambías; ...
- (205).- El Norte, 12 de maig, i 18 de novembre, 1920.
- (206).- Vegeu el meu article "Per una història de la intransigència a Girona: El integrista (1888-1890)", a Revista de Girona, 99 (1982), pàgs.149-156; i la comunicació "Lo Rossinyol, un setmanari integrista gironí (1885-1887)", a les Jornades d'Història i Cultura-Centenari del naixement de Carles Rahola, Girona, 1981 (inèdita).
- (207).- Vegeu, per exemple, El Norte, 1 de juliol, 1919, "La Lliga contra la Iglesia"; o 8 de febrer, 1920, "Catòlics !Alerta!", per Jordi; 11 de febrer, 1920, "La política neutralista de la Lliga", per Jordi; ...
- (208).- El Norte, 1 i 2 de juliol, 1919, "El nacionalismo catalán revolucionario y disidente"; 30, 31 i 1 d'agost

- del 1919, "La estrella nacionalista se eclipsa", per "Un amante de Cataluña".
- (209).- El Norte, 4 de juliol, 1919, "Cambó revolucionario como siempre".
- (210).- El Norte, 4 de juliol, 1919; 11 de gener, 1920; 13 de gener, 1920; 1 de febrer, 1920; 3 de febrer, 1920; i 22 de febrer, 1920, respectivament.
- (211).- El Norte, 6 de maig, 1920; i 1 de juliol, 1920.
- (212).- El Norte, 27 de juliol, 1920.
- (213).- El Norte, 21 d'agost, 1919; 11 de setembre, 1919; 23 de novembre, 1919, respectivament.
- (214).- El Norte, 18 de gener, 1920. Vegeu, també, 17 de febrer, 1920, "El problema de los problemas", per J. Font i Fargas.
- (215).- El Norte, 25 de febrer, 1920.
- (216).- El Norte, 13 de febrer, 1920, "Protestamos"; 12 de desembre, 1920, "Francisco Layret"; 18 d'octubre, 1919, "Oh, la jornada!. Contra el trabajo. Camino peligroso", per Kaho. Sobre la reducció de la jornada a vuit hores, vegeu Albert Balcells, El sindicalisme a Barcelona, 1916-1923, Barcelona, Ed. Nova Terra, 1965. Vegeu, també, J. Sobrequés i J. Nadal, art. cit., pàgs. 56-57, i l'Apèndix II, informe de la patronal gironina contra un anterior decret de reducció de la jornada laboral al sector tèxtil (any 1914).
- (217).- El Norte, 12 de juliol, 1919, "A vuela pluma. Un Centre d'Acció Social", per Claudio.
- (218).- El Norte, 27 d'agost, 1919, "Temas sociales: El párroco y el Sindicato", per Fr. Sincero; i 7 de setembre, 1919.
Val a dir que els Sindicats Agrícoles Catòlics escampats per Girona mereixerien, també, un estudi monogràfic.
- (219).- El Norte, 3 d'octubre, 1919.
- (220).- El Norte, 18 de desembre, 1920.
- (221).- El Norte, 11 de juliol, 1919.
- (222).- El Norte, 25 d'abril, 1920, "A los tradicionalistas catalanes".
- (223).- El Norte, 1 de juliol, 1920, "El conflicto de los diarios".
- (224).- El Norte, 9 de novembre, 1920, "Als electors del Dis-

- tricta de Girona"; 18 de desembre, 1920, "Antes de las Elecciones. En el Teatro Principal".
- (225).- El Norte, 17 de març, 1921, "Obra importante: El Centro Provincial de Acción Monárquica"; 12 d'abril, 1921, "Acción Monárquica"; i 24 d'abril, 1921, "Acción Monárquica".
- (226).- El Norte, 9 de juny, 1921, amb foto de Vázquez de Mella, "Al Excelentísimo Sr. Don Juan Vázquez de Mella", per J. Font i Fargas.
- (227).- El Norte, 17 de febrer, 1919, "El problema de los problemas"; 28 de març, "Domingo de Ramos"; 23 de maig, "Cuento Semanal. El poder de la inocencia (histórico)"; 27 de maig, "Adelante, siempre adelante"; etc.
- (228).- El Norte, 14 d'abril, 1921, "En el Seminario".
- (229).- El Norte, 12 de novembre, 1920.
- (230).- El Norte, 16 de març; 23 de desembre, 1920; etc. (sobre el P. Manjón); i 8 de març, 1921 (Siurot).
- (231).- El Norte, 23 de juliol, 1921, "Como habla el liberal Benedetto Croce".
- (232).- El Norte, 19 d'octubre, 1919, "Nuestros Pedagogos", per Ariel; i 12 d'abril, 1921, "La hora de la verdad. Un artículo de Le Figaro sobre Ferrer Guardia", per Maurice Tblmeyr.
- (233).- El Norte, 3 de març, 1920, "Al pasar (...) Las fieras", per Dr. Franqueza.
- (234).- El Norte, 11 d'abril, 1920.
- (235).- El Norte, 25 de febrer, 1920, "Acción profesional católica".
- (236).- E. Mirambell, "La "Revista de Girona" i la Girona de la Revista", a Revista de Girona, n.77, (1976), pàgs. 228-229.
- (237).- Diario de Gerona, 2 de juliol, 1919.
- (238).- Diario de Gerona, 4 de juliol, 1919, "Espectáculo edificante"; i 27 de juliol, 1919, "El enjambre acéfalo".
- (239).- Diario de Gerona, 29 de juliol, 1919, "Els Diputats de la UMN"; i 10 de febrer, 1920, "El triomf de Girona i de Catalunya".
- (240).- Diario de Gerona, 22 de gener del 1920, "La U.M.N. hacia la izquierda".

- (241).- Diario de Gerona, 22 d'agost, 1919, "El conflicto social"; 11 de novembre, 1919, "El lock-out en Barcelona"; 6 de juny, 1920, "La agitación se calma": "Las noticias que se reciben de todas las ciudades que han sido foco de perturbación revolucionaria a pretexto de planteamiento de cuestiones societarias...".
- (242).- Diario de Gerona, 1 d'agost, 1919.
- (243).- Diario de Gerona, 10 de desembre, 1919; 31 de juliol, 1920.
- (244).- Diario de Gerona, 7 i 13 d'agost, 1920, "Remitido", dels patrons contra la informació de la vaga publicada per El Autonomista, i fent front a un xantatge de caire matrimonial; 7 de novembre, "El sindicalismo en Cassà de la Selva", sobre l'agressió als patrons.
- (245).- Diario de Gerona, 26 de febrer del 1920.
- (246).- Diario de Gerona, 19 d'agost, 1919, "Delicias Bolcheviques"; 22 d'octubre, 1919, "Dictadura y bolchevismo"; 11 de novembre, 1919, "Los bolcheviques pintados por un socialista".
- (247).- Diario de Gerona, 26 d'agost, 1919, "Monopolio injustificado", sobre la pretesa exclusiva dels socialistes en l'actuació de les masses obreres; 27 de maig, 1920, "Amenazas de fuera", a propòsit d'una comunicació dels socialistes i sindicalistes de França, Itàlia, i Portugal als seus companys d'Espanya, per tal d'unir esforços; 12 d'octubre, 1919, "Dos tácticas", la dels revolucionaris exaltats, i la dels revolucionaris sistemàtics, lents però constants, proposada per la C.G.T. francesa al Congrés d'Orleans; ...
- (248).- Diario de Gerona, 9 de juliol, 1919.
Per a no fer massa àmplia la bibliografia, vegeu Domingo Benavides, El fracaso social del catolicismo español, Arboleya Martínez (1870-1951), Barcelona, Ed. Nova Terra, 1973; i J. Tusell, Historia de la Democracia Cristiana en España, 2 vols., Madrid, Ed. Cuadernos para el Diálogo, 1974. Sobre la Democràcia Cristiana a Catalunya, i sobre el Dr. Llovera, cfr. J. Massot i Muntaner, Aproximació a la Història religiosa de la Catalunya contemporània, Barcelona, Ed. Publicacions Abadia de Montserrat, 1973; i L'Església catalana al segle XX, Barcelona, Ed. Curial, 1975.
- (249).- Diario de Gerona, 30 de novembre, 1919, "El Partido Popular italiano".
Sobre Dom Sturzo i la seva influència a Catalunya, Guillem-Jordi Graells, "Don Sturzo i Catalunya" a Serra d'Or, desembre, 1971, pàgs.45-47.
- (250).- Diario de Gerona, 26 de novembre, 3, 10, 17, 24, i 31 de desembre del 1919, "Realitats-La qüestió social"; Mn. Lluís Carreras, "La hora de los espejismos", 19

- de març, 1920, on després d'analitzar la lluita obrerisme/capitalisme, proposa -seguint Cambó i Balmes- "si no quereis revoluciones, haced evoluciones"; "La ausencia de las autoridades sociales", 11 de juliol, 1920; Mn. C. Villegas, "La eficacia de la acción de la Iglesia", 11 de juliol, 1920.
- (251).- Diario de Gerona, 25 i 26 de novembre, 1919, "A la opinión y al gobierno", manifest d'Acció Popular. Cfr. J. Massot i Muntaner, L'Església catalana (...), ob. cit., pàgs.108-109.
- (252).- Diario de Gerona, 17 de setembre, 1920, "Los obreros libres".
- (253).- Diario de Gerona, 5 de setembre, 1920, "La clase media" per R. de O.
- (254).- Diario de Gerona, 6 d'agost, 1919, "Acción Social Diocesana".
- (255).- Diario de Gerona, 20 de setembre, 1919, "Las Cámaras agrícolas i los Sindicatos". Cfr., Juan José Castillo, El sindicalismo amarillo en España, Madrid, Ed. Edicusa, 1977, i "Notas sobre los orígenes y primeros años de la CNCA", a J.L. García Delgado (ed.), La cuestión agraria en la España contemporánea, Madrid, Ed. Edicusa, 1976.
- (256).- Diario de Gerona, per exemple, 8 de gener, 1920, "La reforma social de la propiedad rural". També, 30 de maig, 1920, "Propaganda Catòlica Agrària. En el Centre Agrícola i Social de Castelló d'Empúries"; 8 de febrer, 1921, "III Asamblea de la Federación Sindical Agraria", en dos anys de vida la Federació aplegava 59 sindicats; n'eren consiliaris els Drs. Iglesias i Rial, i President Jaume Rossich.
- (257).- Diario de Gerona, 24 d'agost, 1920, "Crónica General". Problemes similars es plantejaren al Sindicat Agrícola Catòlic de Banyoles, com comprovarem a un estudi inèdit sobre l'esmentat Sindicat (Aproximació al Sindicat Agrícola Catòlic de Banyoles i Comarca).
- (258).- Diario de Gerona, 24 d'agost, 1919, "El porvenir de la Iglesia en Europa"; 21 d'agost, 1920, "Un nuevo Estado oficialmente católico", per L.G.P., pbro. (L. G. Pla, prev.).
- (259).- Diario de Gerona, 23 de setembre, 1919, "La moda indecente. Desde mi balcón", per el Obispo de Gerona. El bisbe s'escandalitza d'una noia abillada amb "pecho impúdico", i "un brazo desnudo". I 17 de juliol, 1920, "Insistiendo: Los haberes del Clero", per P.
- (260).- Diario de Gerona, 31 de juliol, 1920, "Polèmiques.

Ensenyant l'orella", per Ariet.

- (261).- Diario de Gerona, 1 de gener, 1921, "A nuestros lectores".
- (262).- Cfr. I. Molas, ob. cit., Vol.I., pàgs, 43-44.
- (263).- Diario de Gerona, 2 de juliol, 1919, "La obra de la Mancomunidad", per G.; 27 de juliol, 1919, "Por los fueros de la verdad"; 19 de juny, 1920, "El Estado y la Mancomunidad, la R.O."; 29 de juny, 1920, "Diputación Provincial: Una sesión solemne".
- (264).- Diario de Gerona, 19 d'agost del 1919, "Graves sucesos en Olot", i 20 d'agost, "Clam de justicia", "Los sucesos de Olot".
Val a dir que no són rars els incidents protagonitzats per militars contra activitats o persones considerades catalanistes.
- (265).- Diario de Gerona, 13 i 14 d'agost, 1919, "L'idioma escolar-Ponència de Joan Delclós de Vic, a Tarragona".
- (266).- Diario de Gerona, 19 d'agost i 5 d'octubre del 1919.
- (267).- Diario de Gerona, 15 de maig, 1920, "Les Escoles de Palau Sabardera. L'obra de la Mancomunitat"; 14 de setembre, 1920, "Las Escuelas de Caldas".
- (268).- Diario de Gerona, 5 de setembre, 1919, "El problema escolar y los católicos alemanes"; després de llarga polèmica, a Alemanya s'arriba a l'acord de què hi hagi, a les escoles, ensenyament religiós no obligatori, però -en canvi- s'estableix l'escola única "que mata el principio de la libertad de enseñanza; pero este principio no ha representado nada nunca en Alemania". 29 de juny, 1920, "La educación católica en Norteamérica". 4 de febrer, 1921, "La enseñanza en Bélgica", per C.B.V. -Carlos Bolós Vayreda-.
- (269).- Diario de Gerona, 23 de juliol, 1920, "El Magisterio y la Sindicación".
- (270).- Diario de Gerona, 5 d'agost, 1920, "Un mito que muere, La enseñanza laica".
- (271).- Diario de Gerona, Mn. Lluís G. Pla, "El Quixot a les escoles", 16 de març, 1920; "La metzina del cor", 12 d'octubre del 1919; Mn. Carles Bolós, "Cantinas Escolares", 19 de desembre, 1919. Sebastià Pla, "La educación ambidextra", 20 de setembre, 1919; "Per als nostres infants pobres" -sobre les Colònies Escolars- 10 de juliol, 1920; "Fulls escolars", 18 d'agost, 1920; ... Eladi Homs, "L'escola, els pares i els ciutadans", 14 de gener, 1921.
- (272).- Diario de Gerona, 19 de desembre, 1920, "En Miquel

Santaló o un republicà del vuitcens".

- (273).- Cfr. A. Galí, ob. cit., Ll. II, 1ª Part, pàg. 264.
- (274).- El Norte, 24 de juliol, 1919, "A vuela pluma. Los maestros catalanes", per Claudio.
- (275).- Ibidem.
- (276).- El Autonomista, 24 de juliol, 1919.
- (277).- Ibidem, "Asamblea de Tarragona. El sectarismo religioso".
- (278).- El Magisterio Gerundense, n.546, 17 de setembre, 1919.
- (279).- Diario de Gerona, 19 d'octubre, 1919.
- (280).- El Autonomista, 22 d'octubre, 1919.
- (281).- El Magisterio Gerundense, n.553, 5 de novembre, 1919.
- (282).- El Autonomista, 5 de novembre, "El mítin del Magisterio. Discurso adicional", per Crisóstomo de Luna; 6 de novembre, "El mítin del Magisterio. Palabras del Sr. Albert"; i 7 de novembre, "De educación", per Carles Rahola.
- (283).- El Autonomista, 4 de novembre, 1919.
- (284).- Diario de Gerona, 6 de novembre, 1919, "Instrucción Pública. El mitin pro-magisterio", per C.
- (285).- AEUM-Girona, Llibre d'Actes Normal de Mestres, Fol. 79 i ss., sessió del 13 de desembre, 1919.
- (286).- Diario de Gerona, 12 d'octubre, 1919, "La metzina del cor. A les joves deixebles de la Normal", per Lluís G. Pla, prev.
- (287).- El Norte, 10 de desembre, 1919, "A los maestros nacionales".
- (288).- El Norte, 24 de desembre, 1919, "Para los maestros"; i 14 de gener, 1920, "Incitando a la desunión", per J.S.R.
- (289).- El Norte, 10 de juliol, 1919.
- (290).- El Norte, 14 de febrer, 1920; 28 de març, 1920; 17 de juny, 1920.
- (291).- Gerunda, 1 de gener, 1920, "Notas".
- (292).- Suplemento de Gerunda, n. 48, 24 de novembre, 1920.
- (293).- El Norte, 6 de febrer, 1920, "De Enseñanza".

- (294).- Reproduït per El Norte, 25 de febrer, 1920.
- (295).- El Norte, 5 de maig i 9 de març, 1920, "Los amigos del maestro".
- (296).- El Norte, 25 de febrer, 1920, "Acción profesional católica".
- (297).- El Magisterio Gerundense, n.563, 15 de gener, 1920.
- (298).- El Magisterio Gerundense, n.568, 5 de febrer, 1920.
- (299).- El Norte, 24 de març, 1920, "El sectarismo en acción".
- (300).- El Norte, 4 d'abril, 1920, "Labor sectaria".
- (301).- El Magisterio Gerundense, núms.568, 15 d'abril, i 589, 1 de juliol, 1920.
- (302).- Diario de Gerona, 28 d'abril, 1920, "La Religión en las Escuelas".
- (303).- El Norte, 4 de juliol, 1920, "Dislate inconcebible".
- (304).- El Norte, 20 de juny, 1920, "De Enseñanza".
- (305).- El Norte, 22 de juliol, 1920, "Al pasar (...) Por dignidad", per Dr. Franqueza.
- (306).- El Magisterio Gerundense, n.585, 3 de juny, 1920.
- (307).- El Magisterio Gerundense, núms.573 i 574, de 11 i 18 de març, 1920.
- (308).- El Magisterio Gerundense, n.587, 17 de juny, "La Conferencia Pedagógica de Figueras", per Carme Serrat.
- (309).- El Norte, 23 de gener, 1921, "De Enseñanza".
- (310).- El Norte, 8 de gener, 1921, "De Enseñanza".
- (311).- El Autonomista, 30 de març, 1920.
- (312).- El Norte, 29 de juny, 1920, "Los masestros y la Casa del Pueblo"; 1 de juliol, 1920, "Los maestros no pueden afiliarse a la Casa del Pueblo".
- (313).- Diario de Gerona, 23 de juliol, 1920, "Temas sociales. El Magisterio y la Sindicación".
- (314).- El Norte, 17 d'octubre, 1920; 5 i 6 de gener del 1921.
- (315).- El Norte, per exemple, 30 de setembre, 1919, "Ocho mil escuelas y doscientos millones de pesetas"; o 4 de març, 1920, "Conducta incalificable".

- (316).- El Norte, 24 de juny, 1920, "Faltarán maestros".
- (317).- El Autonomista, 14 de febrer, 1920.
- (318).- El Magisterio Gerundense, n.571, 26 de febrer, 1920, "Problemas".
- (319).- Mítin d'Olot, El Autonomista, 26 de maig, "Actos culturales en nuestra provincia. En Olot". A la Bisbal, El Magisterio Gerundense, n.586, 20 de juny; i El Autonomista, 8 de juny, "Un acto importante. Los Maestros Nacionales". A Santa Coloma de Farners, El Magisterio Gerundense, n.588, 24 de juny; i El Autonomista, 23 de juny. A Figueres, El Autonomista, 13 de juliol, "Campanas del Magisterio". A Puigcerdà i Ripoll, El Magisterio Gerundense, n.594, 3 de setembre; El Autonomista, 24 d'agost. I a Girona, El Magisterio Gerundense, n.594, 3 de setembre, i El Autonomista, 2 de setembre, 1920, "Las Campanas del Magisterio".
- (320).- El Norte, 10 d'octubrem 1920, "Indisciplina"; 28 de desembre. Cal dir que, pròpiament, la "Confederación Nacional de Maestros" es constituí el desembre del 1923, però el seu origen cal cercar-lo en aquest any 1920.
- (321).- El Magisterio Gerundense, n.578, 15 d'abril, 1920.
- (322).- El Magisterio Gerundense, n.590, 6 de juliol, 1920.
- (323).- El Magisterio Gerundense, n.600, 14 d'octubre, 1920, "La Federación", per L. Moreno, i n.603, 4 de novembre, 1920, "Canónigos y sacristanes", per L. Moreno.
- (324).- El Autonomista, 10 d'abril, 1920, i 25 d'octubre, 1919, respectivament.
- (325).- El Autonomista, 8 de maig, 1920, "Des de la Bisbal"; i 2 de març del 1920.
- (326).- El Autonomista, 5 de febrer, "Cantinas Escolares", per M. S. (Miquel Santaló); 13 d'abril, 1920, "Inauguración de la Cantina Escolar"; etc.
El mateix Carles Rahola, La Ciutat de Girona, vol.II, Barcelona, Ed. Barcino, 1929, pàg.17, en parla amb simpatia: "En el Grup funciona la Cantina Escolar (d'una vida força precària), inaugurada l'any 1920. Caldria arrelar aquesta simpàtica institució, (...)".
- (327).- El Autonomista, 24 de juliol, "Les Colònies Escolars. El deure de Girona", per R.; 14, 21, 22, i 28 d'agost, "Colònies Escolars de noies", per Gelabert; 28 d'agost, "Les Colònies Escolars. El retorn", per Carles Rahola. Aquest és el primer any en que es celebraren, i tingueren lloc a Calella de Palafrugell (nois), i Sant Antoni de Calonge (noies); cfr. J. Pla Cargol, Gerona en el Primer tercio del s.XX, Girona, Ed. Dalmau Carles Pla,

1956.

- (328).- El Magisterio Gerundense, n.578, 5 d'abril, 1920.
- (329).- El Norte, 17 de juny, 1920.
- (330).- El Magisterio Gerundense, n.587, 17 de juny, 1920; i 553, 5 de novembre, 1919.
- (331).- El Magisterio Gerundense, n.592, 22 de juliol, 1920.
- (332).- El Autonomista, 31 d'agost, "Un huesped ilustre. Mr. Claparède en Gerona", per P. Rosselló.
- (333).- El Magisterio Gerundense, n.595, 9 de setembre, "Claparède", per Josep Junquera Muné.
- (334).- El Magisterio Gerundense, n.629, 5 de maig, 1921. Sobre Claparède i Catalunya, vegeu, M. Siguan, ob. cit., pàgs, 166-167.
- (335).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Normal de Mestresses", Fol. 57, sessió del 3 de març, 1920.
- (336).- El Norte, 26 de febrer, i 22 de maig, 1920.
- (337).- El Norte, 22 de juliol, 1920.
- (338).- El Magisterio Gerundense, n.590, 8 de juliol; i 593, 18 d'agost, 1920.
- (339).- El Norte, 6 de juliol, 1920; i El Magisterio Gerundense, n.718, 15 de març, 1923, indult.
- (340).- El Norte, 27 de juliol, 1920.
- (341).- El Norte, 10 d'agost, 1920.
- (342).- El Magisterio Gerundense, n.640, 30 de juliol, 1921. Sobre Joan Camps, cfr. Jaume Oliver, Escola i Societat, (L'ensenyament a les Illes en el segle XX), Palma de Mallorca, Ed. Moll, 1978, entrevista a Joan Hernández Mora, pàgs.185-6: "He fet una petita evocació d'això a un treball que he publicat fa poc damunt un científic menorquí que és a Mèxic ara, i que començà essent batxiller, després mestre, després anà a estudiar a l'Escola Superior de Magisteri a Madrid. Quan sortí, l'any 1921, anà destinat a Girona com a Inspector d'Ensenyança Primària; va ésser Inspector a diverses províncies, després Inspector Central. Va estar en funcions de Secretari General i Director General d'Ensenyança Primària al Ministeri d'Instrucció Pública, i va tenir cura de la "infancia evacuada", que en deien, en temps de guerra; i clar, l'any 1939 va haver d'anar a l'exili. Es deia Joan Comas Camps, i era germà de Margalida Comas Camps, ... directora de l'Escola Normal del Magis-

teri de la Generalitat, ... Havien escrit obres, els dos germans, molt conegudes (em sembla que algunes es prohibiren després). Aquests germans eran naturals d'Alaior, encara que passaren a Mallorca molt petits, fills del mestre Gabriel Comas".

- (343).- El Norte, 24 de febrer, 1921, "Una visita"; i 19 d'abril, 1921.
- (344).- El Autonomista, 7 de maig, 1921, "Per l'Empordà. Excursió interessant", per Tosuma.
- (345).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Normal de Mestres", Fol. 79, sessió 13 de desembre, 1919.
- (346).- AEUM-Girona, ibidem., Fol. 88, sessió 11 de juny, 1919.
- (347).- El Autonomista, 2 de juny, 1920.
- (348).- El Autonomista, 10 d'octubre, 1920.
- (349).- El Autonomista, 1 de juny, 1920, "Pintura. Gerona luminosa", per S. (Santaló).
- (350).- El Autonomista, 9 de desembre, 1919, "Feminismo. Conferencia de Dª Josefa Uriz".
- (351).- El Norte, 26 d'octubre, 1920, "Honrosa distinción".
- (352).- Diario de Gerona, 15 de desembre, 1920, "De instituciones educadoras", per J. Junquera.
- (353).- Diario de Gerona, 20 de març, 1920, "Lletres".
- (354).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Normal Mestres", Fol. 91, sessió 21 d'octubre, 1920.
- (355).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Normal Mestresses", Fol. 55, sessió del 11 de febrer, 1920.
- (356).- AEUM-Girona, ibidem., Fol.56, sessió 25 de febrer, 1920.
- (357).- AEUM-Girona, ibidem., Fol.58, sessió 9 d'abril, 1920.
- (358).- AEUM-Girona, ibidem., Fols.60-61, sessió 11 de juny, 1920.
- (359).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Normal Mestres", sessions del primer de març, 31 de març, i 14 de maig.
- (360).- El Magisterio Gerundense, n.574, 18 de març, 1920.
- (361).- El Autonomista, 16 de juny, 1920. Podem preguntar-nos si J. Ocatry no serà un pseudònim de C. Costal.

- duïts per El Magisterio Gerundense, núms. 658, 663, 672, i 679.
- (427).- El Magisterio Gerundense, n.639, 7 de juliol, 1921; i 715, 22 de febrer, 1923, "Lecturas".
- (428).- Cfr. Mancomunitat de Catalunya, Escola d'Estiu. Any 1922, Barcelona, 1923, pàgs. 86-91.
- (429).- El Magisterio Gerundense, n.599, 7 d'octubre, 1921. En realitat, però, no sembla pas que fos publicada.
- (430).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Normal de Mestresses", Fol. 62, sessió del 25 de setembre, 1920.
- (431).- AEUM-Girona, ibidem, Fol. 72, sessió del 12 de maig, 1921.
- (432).- El Magisterio Gerundense, n.679, 11 de maig, 1922. Sobre Mercè Plantada, cfr. GEC, "Plantada, Mercè".
- (433).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Normal Mestresses", Fol. 80.
- (434).- El Magisterio Gerundense, n.717, 8 de març, 1923; i n.725, 3 de maig, 1923, "La colocación de los alumnos del Magisterio", per M. Santaló. I Gerunda, n.128, 30 de novembre, 1923, "Mal crónico".

Suplemento Semanal de Gerunda, n.53, 29 de desembre, 1920. Aquest col·legi parroquial fou fundat pel canonge Dr. Vilà, i era dirigit per Mn. Pere Torrent, de l'Ave Maria.

- (410).- El Magisterio Gerundense, n.689, 20 de juliol, 1922; vegeu, també, una nota breu al n.679, 11 de maig, 1922. I núms.706, 21 de desembre, 1922, "En pro del homenaje al pedagogo mosén Rexach", i 707 (sic per 708), 4 de gener, 1923, "Per l'homenatge a Mossén Rexach".
- (411).- El Magisterio Gerundense, n.736, 19 de juliol, 1923.
- (412).- El Magisterio Gerundense, n.728, 24 de maig, 1923, "De l'Exposició (sic) escolar", per Pere Blasi.
- (413).- Vegeu, per exemple, El Magisterio Gerundense, n.737, 6 de setembre, 1923, "La IV Asamblea de la Federación de Maestros Nacionales de Cataluña".
- (414).- Gerunda, n.115, 1 de setembre, 1923.
- (415).- El Magisterio Gerundense, n.738, 13 de setembre, 1923.
- (416).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Normal Mestresses", Fols. 64-65, sessió 2 de desembre, 1920; i Fols. 69-70, sessions dels dies 22 i 25 d'abril, 1921.
- (417).- AEUM-Girona, ibidem, Fols. 71-72, sessió del 12 de maig, 1921.
- (418).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Normal de Mestres", Fol.97, sessió 11 de maig, 1921.
- (419).- AEUM-Girona, ibidem, Fol. 99, sessió 14 de juny, 1921; i Llibre II, Fol. 2.
- (420).- Cfr. AEUM-Girona, "Instancias", aplegades al "Llibre d'Actes Normal de Mestres", Ll. I.
- (421).- El Magisterio Gerundense, n.634, 9 de juny, 1921, breu nota necrològica.
- (422).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Normal de Mestres", Fol. 100, sessió del 14 de juny, 1921.
- (423).- El Magisterio Gerundense, n.646, 22 de setembre, 1921, "Ni la una ni la otra", per L. Moreno.
- (424).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Normal de Mestres", Ll. II, Fols. 2-4, sessió del 10 d'octubre, 1921.
- (425).- El Magisterio Gerundense, n.735, 12 de juliol, 1923.
- (426).- Publicats inicialment a El Autonomista, van ser repro-

- (399).- Sobre aquest tema vegeu C. Cañellas - R. Toran, Política escolar de l'Ajuntament de Barcelona (1916-1936), Barcelona, Ed. Barcanova, 1982.
- (400).- El Magisterio Gerundense, n.678, 4 de maig, 1922. En canvi, n.679, 11 de maig, Vicent Puig, "De Patronatos y algo más", es defineix com a contrari a l'establiment del Patronat barceloní.
- (401).- El Magisterio Gerundense, n.680, 18 de maig, 1922, "En Gerona".
- (402).- El Magisterio Gerundense, n.651, 27 d'octubre, 1921, "Si us plau!", L. Moreno: "... Amic Barceló: La Federació de Mestres de Catalunya forma part integrant i constitutiva de l'Associació Nacional; per aquest motiu, (...), havia restat sobreentés (...) que'ls (sic) documents de caràcter oficial se redactarien en castellà. ¿Voleu que allà dalt ens prenguin per facciosos? ¿No temèu que'ls (sic) altres Mestres espanyols (sic) ens mirin amb recel?". La contesta de J. Barceló, al n.652, 13 de novembre, 1921, "Al amic (sic) En Lluís Moreno": "... Una llengua tanca tanta valor espiritual, tanta transcendència humana, que el sol fet de negar-li, escatimar-li i fins posar en dupte (sic) sa categoria de mitjà d'expressió, és un dels actes més antiliberals, perquè s'ataca d'arrel la llibertat humana. Considerar punible, en qualsevol sentit, una llengua, és la més gran injustícia i l'afirmació més palesa d'absolutisme. (...)".
- (403).- El Magisterio Gerundense, n.29, març del 1923. La mateixa revista professional adverteix que publica l'article a "título de información".
- (404).- Vegeu, per exemple, El Magisterio Gerundense, n.692, 14 de setembre, 1922, "L' Escola d'Estiu", per Francesc Riart, mestre de Crespià.
- (405).- El Magisterio Gerundense, n.727, 17 de maig, 1923, anunci dels temes proposats, que són els mateixos de l'estiu del 1920.
- (406).- El Magisterio Gerundense, núms. 695 i 696, 5 i 12 d'octubre, 1922, "Inicial de curso", crònica d'Eliseu Carbó, mestre d'Ullà. I núms. 729, 730, 731, i 732, maig del 1923, "Pedagogia pràctica", també per Eliseu Carbó.
- (407).- El Magisterio Gerundense, n.676, 20 d'abril, 1922. Sobre Pere Blasi, com a mestre i geògraf, vegeu WAA, Evocació i semblança de Pere Blasi, Casal del Montgrí, Torroella de Montgrí, 1982.
- (408).- El Magisterio Gerundense, n.673, 20 de març, 1922.
- (409).- El Magisterio Gerundense, n.736, 19 de juliol, 1923.

1921, "El Despertar", per L. Moreno: "... Soñé que había Autoridades protectoras de la enseñanza que no consentirían jamás que tan sagrada función decayera en manos de quienes están plenamente incapacitados para dirigirla. Sueños fueron y, aún peor, pesadillas, los rumores que hasta mi llegaban de irregularidades en la función inspectora desde Ordis, Capdevánol, Vila-bertrán, San Juan de las Abadesas, Llagostera, Castellfullit, Port-Bou, La Sellera, etc. (...) Un campanillazo dado en Olot y la pública conversión, sin duda mi presentimiento de nuestra próxima conversión me llevó a retener la publicación de su ataque a nuestro digno Inspector Jefe (...) Los hechos me han dado la razón (...)"

I n.656, 1 de desembre, 1921, "Reconocimiento justo", per A. Alguacil.

- (391).- El Magisterio Gerundense, n.654, 17 de novembre, 1921, "Sección Oficial - Circular".
- (392).- El Magisterio Gerundense, n.666, 9 de febrer, 1922, "En La Bisbal": "En lo que concierne a la Religión dice que sólo destina una lección semanal porque cree un absurdo el precepto legislativo que previene la media hora diaria a esta asignatura (...) Lamenta que exita quien, al parecer, intente explorar los sentimientos religiosos en el sentido de crear divergencias entre los Maestros y hace un llamamiento a la Unión del Magisterio".
- (393).- Diario de Gerona, 19 de febrer. 1922, i 23 de febrer. Aquest darrer reproduït per El Magisterio Gerundense, n.669, 2 de març, "Trop de zèle", per L. Moreno.
- (394).- El Magisterio Gerundense, n. 696, 12 d'octubre, 1922, "Sección Oficial"; n.700, 9 de novembre, 1922, "Sobre un proyecto de homenaje", per S. Santaló.
- (395).- El Magisterio Gerundense, n.704, 7 de desembre, 1922, "Contestando a una insidia", per F. Canós.
- (396).- El Magisterio Gerundense, n.698, 26 d'octubre, 1922, significativament a la "Sección Oficial".
- (397).- El Magisterio Gerundense, n.700, 9 de novembre, 1922, "Crónica General".
Aquest "Cursillo de perfeccionamiento" no va pas ser notificat a les associacions professionals de mestres: "La no invitación al director y presidente de la Asociación, habiéndolo hecho a otras entidades, no nos ha permitido asistir a las sesiones", diu el Setmanari de l'Associació Provincial del Magisteri.
- (398).- El Magisterio Gerundense, n.700, 9 de novembre, 1922, "La Conversa del dia 1º"

"Des de Madrit (sic)".

- (380).- El Magisterio Gerundense, n.632, 26 de maig, 1921.
- (381).- El Magisterio Gerundense, n.619, 24 de febrer, 1921, "La Excursión a San Pere de Roda".
- (382).- El Magisterio Gerundense, n.639, 14 de juliol, 1921, "El Concurs ... de Sant Feliu de Guíxols", per J.C.S.
- (383).- El Magsiterio Gerundense, n.627, 21 d'abril, 1921. Necrologia de Gregori Artizà al n.648, 6 d'octubre, 1921.
- (384).- El Magisterio Gerundense, n.601, 21 d'octubre, 1920.
- (385).- El Magisterio Gerundense, núms.643, 1 de setembre, "Despedida"; i 644, 8 de setembre, "Salutación".
- (386).- El Magisterio Gerundense, núms.657, 8 de desembre, 1921, "Recuerdos-Decepciones-Gratitud!", per L. Moreno; 693, 21 de setembre, "Falta entusiasmo ...", per E. Masià; i 664, 26 de gener, 1922, "La Juventud", per L. Moreno.
- (387).- El Magisterio Gerundense, n.710, 18 de gener, 1923, "Societaria".
- (388).- El Magisterio Gerundense, n.709, 11 de gener, 1923. Suplemento Semanal de Gerunda, n.26, 26 de juny, 1920, "Faltarán maestros". Cal dir que a la Normal de Girona no sembla pas que disminuís significativament el nombre d'alumnes matriculats.
- (389).- Reproduïda per El Magisterio Gerundense, núms. 649, 13 de d'octubre, i 653, 3 de novembre, 1921, "Una equivocación o una farsa", i "Sin Disyuntiva".
En el primer article, Miquel Santaló, després de fer grans elogis de l'obra col·lectiva portada endavant pel magisteri gironí, escriu: "Es el caso, pues, que desde hace poco más de año y medio, han surgido unos pseudo redentores que, no siendo maestros, pero desempeñando cargos afines o teniendo una superior jerarquía oficial en la primera enseñanza, quieren trazar nuevos caminos al Magisterio, no con él, sinó frente a él. (...) Y a pesar de ser esto tan claro, varios maestros pagan su periódico, ..., y secundan en cierto modo esa tarea negativa de su propia personalidad. (...)".
En "Sim Disyuntiva", contestava a J. Font: "Sabemos, en primer lugar, la tendencia partidista de los nuevos amigos del magisterio primario, que culminó con el intento de constituir una sociedad efectiva llamada católica de maestros, como si por naturaleza española no perteneciéramos todas a la congregación (...)".
- (390).- El Magisterio Gerundense, núms.655, 24 de novembre,

Josep Junquera, "Derechas? Izquierdas? Educación!!":

"Con harto sentimiento nos encontramos, al llegar a nuestro destino, con que el Magisterio de la Provincia hallábase bifurcado en lo que en falsa política llaman dos direcciones: las famosas derechas y las nunca bastante ponderadas izquierdas. (...) Inspectores, profesores de la Normal, maestros ! todos debemos pensar en una sola cosa: en la Educación. Hay que ser ambidextros y cuando menos respetuosos y tolerantes. (...)"

- (374).- El Magisterio Gerundense, n.603, 4 de noviembre, 1920, "Carta abierta", Francisco Navés - Carmen Serrat: "Uno de los tildados vox magisteris izquierdista y una de las conceptuadas de la extrema derecha, ambos muy amantes de sus ideales religioso-sociológicos quizás en pugna, siempre respetuosos y tolerantes con el pensar de los demás, quieren predicar con el ejemplo adhiriéndose con entusiasmo a lo por V. preconizado ...".
- (375).- El Magisterio Gerundense, n.605, 18 de noviembre, 1920, "Comentarios".
- (376).- El Magisterio Gerundense, núms.626 i 628, 14 i 18 d'abril, 1921, "La Diputación y los Maestros", per Silvestre Santaló, i J. Dalmau Carles, respectivament. Deia S. Santaló: "Dos cosas recordamos bien los de la provincia de Gerona: las gestiones del diputado republicano señor Irla, en defensa nuestra, y los ofrecimientos repetidos y no cumplidos del actual presidente de la Diputación señor Riera, regionalista".
- (377).- El Magisterio Gerundense, n.630, 12 de maig, 1921, "Carta abierta. A mis compañeros D. Silvestre Santaló i D. José Dalmau Carles", reproduït de El Autonomista.
- (378).- Cfr. la reproducció a El Magisterio Gerundense, n. 634, 9 de juny, 1921, "La Diputación y los Maestros", X. Ciurana: "... Fué entonces cuando dijimos, ...: El poder central es el único que, ..., puede realizar con más facilidad y sencillez, con menos dispendios y obstáculos todo lo relativo al puntual y religioso pago de las dotaciones de Primera enseñanza. Queremos continuar, pues, siendo funcionarios del Estado; no queremos depender ni de los municipios ni del poder provincial o regional alguno: Y para muestra, basta un botón. Y sea éste la Diputación de Gerona... Ya lo saben todos; es público y notorio: la Diputación de Gerona no paga a los maestros. (...) Diputación, Mancomunidad son sinónimos, para los maestros, de focos de infección en cuyo ambiente viciado y corrompido pululan los miasmas de la arbitrariedad, del favor y del más refinado y estúpido caciquismo...(...)".
- (379).- El Magisterio Gerundense, n.616, 3 de febrer, 1921,

- (362).- El Norte, 25 d'abril, 1920.
AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Normal Mestresses", Fol. 59, sessió 18 de maig, 1920.
- (363).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Normal Mestres", Fol. 87, sessió 14 de maig, 1920.
- (364).- El Autonomista, 13 de setembre, 1919.
- (365).- El Norte, 16 de setembre, 1919.
- (366).- El Autonomista, 23 de juliol, 1920.
- (367).- AEUM-Girona, "Llibre d'Actes Normal Mestres", Fol. 72, sessió 15 de setembre; i Fol.74, 28 d'octubre, 1919.
- (368).- El Autonomista, 31 d'octubre, 1919, "Nuestra Escuela Normal y la Autonomia Universitaria".
- (369).- El Norte, 21 de novembre, 1919, "Los médicos y la enseñanza".
- (370).- El Magisterio Gerundense, n.597, 23 de setembre, 1919.
- (371).- El Magisterio Gerundense, n.600, 14 d'octubre, 1920, "La Federación", L. Moreno Torres: "El pleito entre españolistas y catalanistas. (...) ... He aquí la clave para la solución de esta crisis de una manera definitiva: siendo maestros y actuando en Cataluña tenéis la obligación de estudiar el medio que os rodea, sin apasionamientos favorables ni contrarios, ...(...) Seamos maestros, procuremos ser buenos maestros y cuando veamos a un compañero considerémosle como tal sin preguntarle jamás cuales son sus ideales políticos o religiosos". I n.603, 4 de noviembre, 1920, "Canónigos y sacristanes", per L. Moreno Torres: "... Si realizamos todos una misma función ¿a qué retribula de modos diferentes? (...) Si los poderes públicos tienen interés en clasificarlos para dividirnos y negarnos lo que nos corresponde por nuestra posición en la Sociedad, nosotros, que tenemos un interés contrario, hemos de estrechar indefinidamente los lazos de unión por medio de concesiones mutuas que aseguren la fe y el entusiasmo de todos. Y para ello, creedme, nuestra primera providencia ha de ser la implantación del sueldo único y la puerta única. (...)".
- (372).- El Magisterio Gerundense, n.646, 22 de setembre, 1921, J. Barceló i Matas, "Federació de Mestres Nacionals de Catalunya. Salutació".
- (373).- El Magisterio Gerundense, n.601, 21 d'octubre, 1920,

CAPÍTOL III

LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA A GIRONA:
UN PARÈNTESI REPRESSIU EN EL PROCÉS RENOVADOR DE L'ENSENYAMENT PRIMARI

CAPÍTOL III

LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA A GIRONA:
UN PARÈNTESI REPRESSIU EN EL PROCÉS RENOVADOR DE L'ENSENYAMENT PRIMARI

1. TRES POSTURES POLITIQUES DAVANT LA DICTADURA (1923-1925)

Es prou sabut que el cop d'Estat de Primo de Rivera va ser rebut amb satisfacció per una bona part de la burgesia catalana. En certa manera la Lliga havia abonat el terreny per a la Dictadura en veure fracassar la seva estratègia de reformisme parlamentari i davant la por de la revolució obrera (1). El mateix Diario de Gerona havia afirmat: "..O ve una dictadura serena, justa, equilibrada, o una revolució que traspalsarà tota la societat."(2)

Tanmateix, ben aviat Diario de Gerona jugà el paper d'oposició al Director, en consonància amb el desengany de la Lliga respecte a Primo de Rivera, sobretot a causa del seu viratge anticatalanista.(3)

A Girona, com a tot l'estat, el 13 de setembre del 1923, s'implantà l'estat de setge i assumí tots els poders civils i militars el governador militar interí, coronel Pascual Gracia, tot destituint el governador civil Lueje. A partir del 18 de setembre començaren a ploure les mesures anticatalanes. El dia 1 d'octubre era destituït l'Ajuntament, i a l'endemà es constituïa el nou consistori format per vocals associats. L'onze d'octubre es feia càrrec del govern civil i militar el general Arturo Carsi. Mentre, es restringia l'ús del català en els actes ofi-

cials i es prohibia la senyera, i es manava que els rètols fossin escrits almenys en català i en castellà. També eren clausurats la gran majoria de Centres polítics. El novembre i desembre es produïren a Girona i arreu de les comarques registres i detencions d'ex-regidors i ex-diputats. La censura militar controlava la premsa.

El Diario de Gerona, des de la poca llibertat de maniobra que permetia la censura, intentarà posar de relleu la poca credibilitat del nou règim, la seva política de persecució del catalanisme, i defensarà l'obra realitzada per les institucions controlades per la Lliga a l'etapa anterior, sobretot la tasca de la Mancomunitat. És una estratègia de desgast, de sortejar irònicament la censura, d'assenyalar descontentaments i petites friccions. O sigui, ben al contrari de la política que seguirà El Norte.

Així, informa detalladament de l'empresonament de regidors de Girona, Banyoles, La Pera, Palamós, La Sellera, Olot, Begur, Figueres, i d'altres pobles, i de l'ex-diputat P.Geli; a la presó de la Ciutat són més de 100 els detinguts. Finalment, el 4 de gener són posats en llibertat i el diari ho comenta àmpliament, com de la rebuda que van fer als deslliurats un bon nombre de persones aplegades a les portes de la presó.

Sobre la persecució de la llengua catalana Diario de Gerona n'informarà el màxim possible, fins arribar a detalls que moguin al comentari grotesc. Reproduirà la comunicació del general Carsi al President de la Diputació, A.Riera, notificant-li que a la Diputació cal parlar en castellà (13, gener). Dóna notícies pintoresques: que els programes culturals, esportius, etc. han de ser en castellà, o com a màxim en castellà i català; que el monopoli de les cerilles de Tarragona ha prohibit les capses amb anuncis no escrits en castellà; que a Palafrugell els prospectes han de ser en castellà i que els serenos ja canten les hores en llengua oficial; que "el Delegado Gubernativo"

de la Bisbal ha prohibit tocar sardanes a l'aire lliure, a Palafrugell; que a l'Ateneu de Girona -regit per Carles Rahola, com a President- s'ha hagut de suspendre una conferència que havia de donar Octavi Saltor en exigir "el Delegado gubernativo" que es fes en "la lengua oficial"; que ha estat dissolta l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, i que a la Bisbal han estat detinguts alguns socis de l'esmentada Associació;...

Notícies d'aquests tipus són molt freqüents; com per exemple, al número del 27 de juliol hi llegim:

"El Gobernador civil dirigió días pasados una comunicación a la Alcaldía de esta ciudad, sometiendo a su consideración la conveniencia de obligar a todos los vendedores que pregonan mercancías y servicios en la vía pública, desde el pregonero municipal a los vendedores de periódicos, que lo hagan en idioma español, y que también sea usado en las oficinas del Municipio este idioma, con exclusión de cualquier otro (...).El gobernador civil Sr.Carsi, ha ordenado a la Compañía del ferrocarril de Gerona a Sant Feliu de Guixols que rotule en castellano los nombres de las estaciones de la línea."(4)

En la zelosa persecució de tota actuació o associació que presentés caires catalanistes, el governador de Girona hagué d'enfrontar-se amb sectors molt representatius. Així, clausurà la "Biblioteca popular per a la Dona":

"..En la providencia del Gobernador, se imponen multas de quinientas pesetas a cada una de las señoras que desempeñaban cargos en la Junta directora, y al señor Consiliario, y de doscientas cincuenta pesetas a las demás vocales de la misma; y además declara a todas las señoras multadas, incapacitadas para ejercer cargos./También ordena la misma resolución la reforma de los Estatutos de la Biblioteca, imponiendo el uso del idioma español en todos los actos y documentos, y estableciendo la intervención en la vida de la misma de una comisión de tres diputados designados por los gobernadores civil y militar y por el Prelado./La Presidenta de la Biblioteca ha interpuesto recurso de alzada contra la providencia gubernativa en cuanto a este último extremo, o sea en lo referente a la reforma estatutaria."(5)

El mes de desembre del mateix any el tema encara reviuria. El governador Juan de Urquía preparà un homenatge a la Reina com a desgreuge per les campanyes antimonàrquiques

organitzades a l'estranger. Com que era un homenatge "de la mujer gerundense" l'acte decidí de fer-se a la "Biblioteca Popular para la mujer gerundense". La Junta de la Biblioteca donà a conèixer que, conforme els seus estatuts, no podia organitzar actes polítics i que -per tant- només deixava els locals, però que no se solidaritzava amb l'homenatge. El governador civil publicà tot seguit una nota ampulosa assenyalant que l'acte no era polític, sinó un acte "de españolismo", i que no era suficient un desdenyós deixar els locals. La Junta, davant l'amenaça de tancar la Biblioteca, s'adherí a l'homenatge fent pública una nota signada per la Presidenta Esperança Bru de Masó.(6)

Diario de Gerona emfatitza aquestes notícies per mostrar com el Dictador no comptava amb l'adhesió popular.

Més significatiu va ser l'enfrontament amb la clerecia i amb el mateix bisbe de Girona. L'incident més sobresortint fou el protagonitzat per Mn.Joan Fuster. Al seu voltant es bastí tota una xarxa de solidaritat clarament hostil al Directori.

"El Sr.Gobernador impuso una multa de 500 ₧ al beneficiado de la iglesia de N.S. del Carmen, Rdo.Sr.don Juan Fuster, fundada, según parece en haberse excedido de sus atribuciones sacerdotales al amonestar a unas señoras por el traje que vestían en el templo./ El Cabido Catedral se reunió en sesión extraordinaria, y después visitó al Ilmo. Sr.Obispo./El Prelado dirigió una comunicación al Gobierno Civil. El general gobernador señor Carsi ha contestado al Obispo doctor Llompart./En el Palacio Episcopal se ha abierto una información sobre los hechos./El general gobernador señor Carsi ha ordenado que se instruya expediente para depurar la verdad sobre los malos tratos de palabra y obra inferidos al Rdo.Dr.don Juan Fuster; habiendo manifestado el general gobernador que de resultar ciertas las acusaciones que se formulan, procederá rigurosamente contra el señor Comisario de Vigilancia./Se ha presentado al Juzgado de instrucción una querrela criminal. El querellante es el Rdo.Sr.Cura-párroco de la Catedral./Durante estos días han acudido a la Secretaría del Palacio Episcopal muchas personas, con objeto de firmar un documento de adhesión y estímulo a la Autoridad eclesiástica./El Rdo.Dr.D.Juan Fuster ha recibido muchas y expresivas manifestaciones de afecto./

Ha quedado en suspenso la multa impuesta al Dr. Fuster./..." (7).

L'incident va cloure's amb esllanguiment i sortint-ne lliure de qualsevol càrrec, Mn. Joan Fuster. El Governador general Carsi i també el seu successor Juan de Urquía estaven interessats a mantenir l'aparença d'una relació cordial amb l'Església i més concretament amb el bisbe. Per això, per exemple, en el comiat de Carsi, El Norte subratllarà la presència del Bisbe, que feren un breu apart, i que s'abraçaren (8). En realitat les relacions no eren tan bones, i el Directori considerava el bisbe G. Llopart "catalanista". Precisament per això a primers de gener del 1925 era traslladat a Palma de Mallorca (9).

Era tot un sector important del clergat gironí que, pròxim a postures catalanistes, no combregava amb el Directori. És significatiu, per exemple, l'interès de Mn. Josep Barguñà de desmarcar-se del Directori; i així, en afirmar El Norte que havia assistit a la despedida de Carsi, com a Secretari Cancelari i President de la Comfraria de St. Jordi, es veu obligat a desmentir-ho des de les planes de Diario de Gerona, tot indicant, a més, que no era President de l'esmentada Comfraria (10).

Aquesta postura crítica de l'Església catalana respecte al Directori es manifesta molt discretament, però de forma pública i col·lectiva, amb la Pastoral conjunta dels Bisbes catalans, "Les dues Potestats", que Diario de Gerona reproduïx en contrast amb el silenci de El Norte (11).

La llibertat d'expressió va ser molt limitada a causa de la censura militar. Diario de Gerona té sovint molts de textos mutilats per la censura. Per això no pot dir tot el que voldria. Diu ben explícitament: "No queremos..., escribir solamente para el censor" (12). D'altra banda, les amenaces de multa i suspensió són freqüents. A vegades són pressions indirectes, com l'acomiadament dels Establiments de Beneficiència de la Mancomunitat a Girona de R. Xifrà i Riera, en raó de ser redactor de El Gironès (13). Altres vegades eren mesures directes, com la multa de 250 ₧ i la suspensió per un mes imposada a El Gironès el mateix mes de maig (14). I la seva publicació

fou prohibida. El President de la Federació de Periodistes de Madrid es dirigí, a finals de gener del 1925, al Governador Civil de Girona "rogándole autorice la publicación del semanario "El Gironès"..."(15). A començament d'agost fou suspès fins al 5 d'octubre el periòdic d'Olot, El Deber.(16)

El mateix Diario de Gerona va ser suspès una setmana, del dissabte 19 de juliol al diumenge 27. L'excusa va ser que la Direcció del periòdic era exercida nominalment per Narcís Masó, però en canvi N.Masó no residia a Girona des de feia temps. (17)

Així, doncs, el pes de la censura i les amenaces de suspensió limitaven lògicament la llibertat d'expressió del diari. Per a fer la seva feina de crítica es val d'insinuacions, de textos de doble lectura, de la ironia, i del recurs de reproduir textos d'altres periòdics. En aquest sentit recorre a El Norte per a posar de manifest les desavinences entre els sectors que recolzen el Directori (18). També ridiculitza irònicament les actituds exaltades. A títol d'exemple:

"El diario católico 'El Norte' dedica el lugar preferente de su edición de anteayer a reseñar el banquete dedicado al general Carsi por sus amigos, tributando a dicho señor grandes elogios./El personaje 'archicatólico' señor Font y Fargas, según relata el mismo periódico, pronunció un brindis altamente encomiástico, en el que manifestó 'que cuanto se diga es poco en relación a los méritos del homenajeado; que Cataluña, Gerona y España entera guardarán respeto al que hasta hoy ha sido en nuestra provincia baluarte contra el separatismo y la inmoralidad; de no haber tenido el Directorio, dice, el acierto de enviarnos un hombre del temple, del alma del general Carsi, Dios sabe donde estaríamos puesto que aunque somos muchos los buenos hijos de España, sin él, que ha sido siempre garantía de orden y de paz y freno de los odios adversarios nos habríamos visto arrollados; nuestra provincia es desgraciadamente el principal núcleo del separatismo y por esto los que luchamos en contra necesitamos de la protección del Gobierno(...)"(19)

Diario de Gerona fa un front comú contra el Directori amb El Gironès, i El Autonomista, i -sobretot- amb El Eco de Gerona, portantveu dels carlins "jaimistes". Així, reprodueix

una nota subratllant que els "jaimistes" no participen en el govern del Directori, sinó que la seva opció política és el re-
traïment ("permaneciendo en casa"). O reproduint l'article "Pa-
triotismo trasnochado", contra la "Unión patriótica".(20)

Ressaltarà tot el que sigui favorable a la llengua catalana i al catalanisme. Cal dir que durant aquest període no disminueixen els articles redactats en català. Ben al contrari, augmenten. A més, Diario de Gerona reproduïx el manifest a favor del català signat per una munió d'intel.lectuals castellans i la contesta d'agraïment dels intel.lectuals catalans(21). També l'article publicat per Diario de Barcelona favorable al català "Hablemos de lenguas", i "Una qüestió lingüística trascen-
dental" de Jaume Callís, publicat a "El Pla de Bages", sobre els termes "nació, nacionalitat i estat".(22)

D'altra banda, elogiarà l'obra portada a terme per la Mancomunitat (23). Criticarà, en canvi, els pressupostos ideològics del Directori, sovint servint-se de la ironia. Per exemple, acusa de ser demagògiques les declaracions d'alguns càrrecs públics perquè volen treballar sense sou i de que això comporta poca eficàcia i responsabilitat. Sobre el vot corporatiu manifestaran estar-hi a favor, però només per a les eleccions municipals i per a cobrir només algunes regidories i amb certes condicions (24). Criticarà el trasllat i acomiadament de funcio-
naris com a arbitrari, i afirmarà: "Però ara havíem quedat que aquesta política estava manat desar-la i que no es revifaria mai més.."(25)

Defensarà la necessitat de la política i -per tant- dels partits polítics i criticarà la proposta de polaritzar o monopolitzar l'acció política només dos partits, "Unión Patrió-
tica" i "Partido Socialista", sense deixar espai per a altres i sobretot per aquells partits d'àmbit no estatal no compromesos amb la "vella" política. Blasma el partit "Unión Patriótica", ja en el seu mateix nom, perquè un "partit" és el contrari de la "Unión", i "Patriótica" és excessivament genèric i exclusiu (26). Diario de Gerona, sobre el Partit "Unión Patriótica",

intenta minimitzar la seva implantació adduint dades; el mateix governador haurà de matisar en una nota oficiosa les dades; però en realitat a la "província" de Girona hi havia 139 comitès de "U.Patriòtica" amb 2.281 afiliats.(27)

Diario de Gerona subratllarà la seva oposició a la Dictadura, basant-se en el cristianisme. I insistirà en el tema, tot declarant-se antifeixista (28). La necessitat d'eleccions per a una correcta vida ciutadana i de llibertat de premsa són temes sovintejats en les col.laboracions del diari (29). Perquè, en definitiva, la censura i la manca de llibertat distorsionen la realitat de les coses: "A nosotros no nos habrá de ser lícito otro balance que el que nos den hecho desde arriba,.."
(30)

Ès òbvia, per tant, l'oposició del diari al nou règim. I per això procurarà silenciar al màxim les activitats de les autoritats del Directori. Fins i tot la visita del Rei a Girona, el mes de maig del 1924, amb prou feines si és anunciada pel diari. Ès comentada a posteriori, però destacant alguns aspectes d'exaltació que vorejaren el ridícul i aquells altres de ficció oficial.(31)

Aquesta actitud antidictatorial, que és innegablement el tema bàsic del periòdic, no fou, però, obstacle per a continuar assenyalant el perill del socialisme i el comunisme, i subratllant les discrepàncies entre el catolicisme i el socialisme.(32)

D'altra banda, durant aquests dos anys que analitzem de la Dictadura de Primo de Rivera, o sigui els anys 1924 i 1925, el diari republicà gironí El Autonomista no dóna gaire cabuda a notícies i opinions de caire polític, ni a nivell de l'estat espanyol, ni molt menys referides a Girona. Les col.laboracions que fan referència directament a política solen referir-se a l'estranger, o bé són de caràcter netament doctrinal. Això no vol dir que la positura del diari no sigui clara: els mateixos silencis són significatius, i en aquest sentit amb prou feines

si esmenta les múltiples celebracions i commemoracions, i "actos patrióticos" organitzats pel Directori. El silenci és també una forma d'hostilitat. Però, les col.laboracions més sovintejades durant aquests mesos són, sobretot, literàries, o científiques o de fets diversos.

El Autonomista de bon principi mantingué una positura d'expectació, davant el cop d'estat de Primo de Rivera. La implantació de la censura menà els redactors del diari a l'auto-censura, i a observar la realitat local amb distanciament. Potser per això dóna la sensació d'una certa indiferència enfront dels esdeveniments. Fins i tot és molt menys incisiu que no el Diario de Gerona, que sabé utilitzar l'arma de la ironia i de les contradiccions mateixes dels elements que recolzaven el Directori a nivell local. Per això mateix, sempre a Diario de Gerona la censura deixa ben patent la seva existència, a El Autonomista no és fins el 1r. d'agost del 1924 que fa ennegrir unes notícies. Aquesta postura prudent donarà peu a què Diari de Girona, durant l'etapa republicana acusi L'Autonomista d'haver estat "l'òrgan de la Dictadura".(33)

En canvi, les col.laboracions del diari republicà són col.laboracions prestigioses. Ultra les pròpies de Miquel Santaló, Carles Rahola, Silvestre Santaló, Albert de Quintana, Cassià Costal, podem esmentar Prudenci Bertrana, Artur Vinardell, Josep Estalella, Tomàs Garcés, Frederic Rahola, Marcel·lí Domingo, Gabriel Alomar,...I no són excepcionals les signatures de Luís de Zulueta, Fernando de los Rios, Ramon Pérez de Ayala, Ortega y Gasset, Indalecio Prieto,...Hi ha, també, la col.laboració força constant de Josep Pla, generalment sobre política francesa.

D'altra banda, algunes corresponalies van estar molt ben cobertes, com la de la Bisbal, amb Narcís Lloveras, i la de Llagostera, amb V.Raurich.

A primers d'any les notícies polítiques fan referència a la detenció i posterior alliberament d'ex-regidors, signataris del manifest del CADCI. Segons el diari van ser detinguts els

següents ex-regidors: 5 de Banyoles, 6 de Begur, 5 de Castell d'Aro, 9 de Figueres, 9 de Girona, 5 de la Pera, 6 de la Sellera, 5 de Llagostera, 8 d'Olot, 8 de Palamós, 3 de Rupià, 6 de Sant Feliu de Guíxols, 6 de Santa Cristina d'Aro, 4 de Santa Coloma de Farners, i 6 de Torroella de Montgrí; també havia esmentat ex-regidors de Riumors. Cal dir que els detinguts foren visitats pel President de la Diputació i altres diputats, i pel mateix Alcalde de Puig. La solidaritat amb ells fou, doncs, molt àmplia i els empresonats, en ser alliberats, feren públic el seu agraïment.(34)

No abundem, com hem dit, els comentaris polítics. Potser en aquest sentit només té una relativa importància la reflexió de Miquel Santaló sobre "La crisis de la organización obrera", on proposa la unió de tots els treballadors en un front únic, i l'abandonament de la via errada que -per a ell- representava el mer sindicalisme apolític. En un altre sentit, E.Martínez Ferrando, defensa la pervivència de les Mancomunitats i fins dissenya una reorganització territorial d'Espanya.(35)

Però on poden produir-se esclatxes per a la crítica és a l'àmbit local. Així, en parlar-se, el mes de març, de la substitució de l'Ajuntament per un altre de R.O,el diari republicà recull el rumor de què el governador troba dificultats "porque tres de ellos aspiran a ocupar la Alcaldía", i acaba "según nuestras noticias, todos los agraciados pertenecen a los partidos de derecha, antiguos militantes de la U.M.N." En tot cas, la tria mostrava una evident contradicció entre les grans declaracions de principis del Directori i la política concreta del mateix Directori, perquè precisament un dels punts més proclamats per la Dictadura era el de l'esbandiment de la política corrupta dels "politiqueros" dels vells partits de la Restauració.(36)

Tanmateix, com ja indicàvem, el motiu de major crítica el constituí el funcionament del govern municipal. Així, els pressupostos són considerats, pel diari, excessius, i que per tant comporten augments de taxes ("se crean un sinnúmero

de arbitrios que pesarán sobre la clase obrera"), per abastarse -en canvi- menys millores de les que havia previst la corporació municipal anterior a la Dictadura. La política edilícia, segons "El Autonomista", no té cap criteri, ni programa global:

"(...) A poco que se estudie el actual presupuesto, se ve bien como cada Comisión, al ver reforzados los ingresos, ha pedido y logrado una parte de los mismos. Se habrá satisfecho la vanidad concejil, pero, precisamente, esta circunstancia quita unidad al presupuesto. Se ve bien que, en ausencia de una mayoría que gobierne, la Comisión permanente ha sacrificado -tal vez- su pensamiento en aras de buscar una unidad en la votación del presupuesto(...)"
(37)

Pocs dies més tard es recollia el rumor de la possible dimissió de l'alcalde Joan Tarrús, "por no poder hacer cumplir...la obligación del uso del idioma nacional en los pregones y en las oficinas municipales de la ciudad"(38). La crisi municipal esclatava, finalment:

"...decíamos que el alcalde don Juan Tarrúa había expuesto a sus compañeros de la permanente la intención de dimitir...Según nuestras referencias, los aludidos compañeros hicieron desistir de su intención,...Los motivos los ignoramos, pero los suponemos. Incompatibilidades de carácter para ejecutar ciertos mandatos.(...)"

El sábado por la tarde se reunió la comisión permanente...Súbitamente, por la noche, cambió la decoración. Se notó en la "casa grande", algún revuelo (...) Lo cierto es que dicho periodista (Saguer) encontró poco después al señor Alcalde, paseándose largo rato. Se unió a ellos el señor Font y Fargas, y alguien oyó en la Rambla que el señor Tarrús les decía:

'!Nada, nada, yo me voy y ustedes se quedan para bien de Gerona!'

(...) En esta reunión, según se dice, los señores Tarrús y Puig Bayer presentarán las dimisiones irrevocables, de Alcalde y primer teniente, respectivamente.(...)"

La opinión pública se muestra indiferente a todo ello. En otros tiempos, una dimisión o una simple discusión acalorada en el Ayuntamiento, le habrían agitado y apasionado. Ahora no, porque está ausente el mandato popular, la soberanía del pueblo manifestada en los comicios como única fuente de derecho. Sobre estos principios seguimos nosotros afirmando nuestras convicciones de toda la vida, liberales

y contrarias a toda dictadura.

Indudablemente el señor Tarrús es un hombre prestigioso personalmente, de carácter afable y respetuoso y su designación había sido bien vista por el vecindario, como muro de contención contra las pasiones de algunos políticos del viejo régimen;...(...)"

(39)

En efecte, el 31 de juliol,

"...se reunió el pleno del Ayuntamiento presidido por el General Gobernador civil señor Carsi, asistiendo los señores Pujadas, Viñas, Homs, Perich, Juanola, Font, Solés, Soler,, Saurina, Gomis, Franquet, Gruartmoner, Mirandes, Tarrés, Prats, Costa, Perramón, Bartrina y Martí; los seis últimos nombrados ayer concejales por el general señor Carsi. Este manifestó que con mucho sentimiento se había visto precisado a decretar el cese del Alcalde, Comisión Permanente y señor Saguer,...Dispuso seguidamente que se pasara a elegir el nuevo Alcalde,... resultando designado don Jaime Bartrina Mas,...El señor Carsi,...Acabó diciendo que aprovechaba la ocasión para despedirse del Ayuntamiento y de la ciudad ya que muy pronto iba a marchar para posesionarse del nuevo destino que el Gobierno le ha confiado...

Asistieron a dicha sesión algunos curiosos, no llegando a llenar la mitad del reducido salón de sesiones del Ayuntamiento,...(...)"(40)

La Comissió Permanent va quedar constituïda per Joan Gomis, Manuel Pujadas, Joan Mirandes i Enric Gruartmoner. Aquesta crònica va ser mutilada per la censura.

També a la Diputació hi havia, sovint, malestar i dimissions. Aquests dies havia presentat la seva Ramon Puig Ribas, que va ser substituït per Joaquim Font i Fargas.

El general Carsi, tal com havia anunciat, pocs dies més tard es despedia de Girona. Amb motiu de la seva marxa El Autonomista feia una avaluació del seu govern, amb tons crítics:

"(...) Cerca de un año ha estado al frente de la provincia el general Carsi. Su actuación, en cuanto a los fondos de beneficencia, a moralidad, y protección a la enseñanza, especialmente en la "Cantina Escolar" es intachable.

En cuanto a política y a costumbres públicas, no podemos aplaudir (censura). El señor Carsi ha tenido una obsesión: el separatismo. Esta obsesión la ha

tenido sin duda de buena fe, inspirado por alguno de los que les han rodeado y que, mintiendo a sabiendas, le han hecho comprender que en cada catalán hay un separatista, y así ha combatido despiadadamente a todos los catalanistas,...

Otro de los errores que ha tenido el general Carsi, consecuencia también de lo primero, ha sido el haber aceptado el concurso, confiándoles la gobernación de la ciudad, de los municipios y de la provincia, de los hombres políticos del antiguo régimen, de los que sostenían la funesta política del centralismo... Las consecuencias de este error las ha estado ya tocando el Sr. Carsi por las discordias de sus favorecidos y se agrandarán a medida que vayan transcurriendo los días y los meses, hasta que la soberanía popular se manifieste,...

Hablamos así porque nos ha dolido la persecución de semejantes nuestros;...

Deseamos, pues, al señor Carsi, un buen viaje y que en el nuevo cargo desarrolle su actividad y sus facultades en bien de la patria."(41)

El judici general no és pas massa favorable, a desgrat de les cauteles d'una premsa sotmesa a la censura. Però és força encertada, aquesta avaluació. No cal parlar, perquè ja ho hem fet, de la crítica als nomenaments municipals i provincials; el pronòstic s'acomplirà amb escreix. Respecte a la política i els costums públics, amb l'obsessió pel catalanisme, les dades són múltiples.

Es obvi que no s'adeia gens ni mica amb el caràcter més aviat conservador i moderat, discret, de Girona, la fogositat i exaltació d'un militar com Carsi. Més que aconseguir èxits es complicava l'existència. És molt significativa, en aquest sentit, la crònica del diari republicà del 25 d'agost:

"Hace unos días leímos una noticia,..., según la cual el digno general don Eduardo Aramburo sería destinado,..., a la provincia de Logroño. El señor Aramburo, ocupa el cargo de Gobernador militar aquí, ...; pero sus antecedentes, su actuación y su ecuanimidad han despertado en nosotros, como liberales y como ciudadanos..una verdadera simpatía...

Por lo que nosotros hemos oído decir, el señor Aramburo sustenta un amplio criterio de libertad de prensa, limitada por los códigos civil y militar, y por la conciencia de los publicistas, y en el orden del derecho civil entiende que cada cual debe dedicarse a la profesión...

La modestia del referido señor contrasta, o por mejor decir, hace resaltar la vanidad y petulancia de otros hombres que se creen maestros en diversos asuntos, conductores de multitudes, enterados de todo, con grandes facultades para intervenir en la vida social y política de la nación."

L'al·lusió sembla prou clara, i fins és sorprenent que la prèvia censura militar deixés passar aquest text. I continua:

"Otro caballero está interinamente al frente del Gobierno civil: don Pedro J. Moreno Torres, Presidente de la Audiencia provincial. Procede el señor Moreno Torres del cuerpo jurídico militar, y, como es natural, es entusiasta del derecho civil por haber ingresado voluntariamente en su apostolado.(...) Es un dechado -nos dicen- de modestia, de seriedad, de virtud y de ilustración.

Nuestros lectores se preguntarán, ¿a qué viene el poner de manifiesto los méritos y las virtudes de estas dos personalidades?

Sencillamente, para hacer resaltar, y para que sirva de ejemplo a sus sucesores, la tranquilidad de ánimo que se observa en este paréntesis de interinidades, porque las personalidades que ocupan tan elevados cargos, tienen cerradas las puertas de sus despachos a los activos agentes de la difamación, de la delación y de la intriga, que tantos trastornos han ocasionado en esta provincia.

Seguramente de hoy a mañana-...-serán proveídas las vacantes,..y escritas quedan para que las personas que habrán de sucederles puedan tener conocimiento de una pauta tolerante, civil y humana,..., que es así como se gobierna un pueblo culto, morigerado y bueno como es el pueblo catalán.

Y que no crea nadie que este elogio que nosotros creemos merecido y necesario para moderar la actuación del porvenir, arguya tibieza en nuestras convicciones profundamente, esencialmente republicanas y liberales.(...) ¿cómo no hemos de protestar con el grito airado de nuestra conciencia contra la práctica presente de procedimientos medievales que limitan nuestras libertades?...Ahora como antes propugnamos por un gobierno republicano, que partiendo de las condiciones esenciales del ser humano, reconozca autónomas, al par que la nación, las regiones y los municipios.(...)

Sirvan estas líneas de explicación a aquellos de nuestros queridos correligionarios que, no impuestos debidamente del círculo reducido en que se pueden mover los periodistas para tratar ciertos asuntos, pudieran atribuirnos debilidades en el orden político,..."(42)